

Kurdi u Turskoj: od nacionalizma prema etničkom sukobu i terorizmu

---

Petrović, Benjamin

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:024214>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Benjamin Petrović

KURDI U TURSKOJ: OD NACIONALIZMA, PREMA
ETNIČKOM SUKOBU I TERORIZMU

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

KURDI U TURSKOJ: OD NACIONALIZMA, PREMA
ETNIČKOM SUKOBU I TERORIZMU

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Ružica Jakešević

Student: Benjamin Petrović

Zagreb

srpanj, 2016.

Izjavljujem da sam diplomski rad Kurdi u Turskoj: Od nacionalizma, prema etničkom sukobu i terorizmu, koji sam predao na ocjenu mentorici doc.dr.sc. Ružici Jakešević, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Benjamin Petrović

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. POVIJESNI KONTEKST.....	2
2.1. Tko su Kurdi?.....	2
2.2. Raspad Otomanskog carstva i sporazum u Laussanni iz 1923.	2
2.3. Moderna turska država i Ataturkove reforme.....	5
2.4. Prve diskriminacije i prisilna asimilacija.....	6
3. SUKOB NACIONALIZAMA.....	7
3.1. Buđenje kurdskog nacionalnog osjećaja i prvi aktivizmi.....	7
3.2. Abdullah Öcalan osniva Radničku stranku Kurdistanu (PKK).....	9
3.3. Ustavna reforma vojne hunte, teror i prvi napadi PKK.....	9
3.4. Bujanje sukoba vlasti i PKK.....	10
3.5. Vrhunac sukoba i uhićenje Öcalana.....	12
4. ERDOĞANOVE PROMJENE I PROCESI OTVARANJA.....	13
4.1. Put ka promjenama.....	13
4.2. Osvajanje vlasti Stranke pravde i razvoja i koncepti „otvaranja“.....	14
4.3. Nove borbe usprkos kratkotrajnom miru.....	16
5. KURDSKO PITANJE KAO PRIJETNJA NACIONALNOJ SIGURNOSTI TURSKE.....	18
5.1. Turski sustav nacionalne sigurnosti.....	18
5.2. Sekuritizacijski diskurs.....	19
5.3. Vojno rješenje kurdskog problema.....	20
5.4. Desekuritizacijski diskurs.....	22
5.4.1. Smanjivanje utjecaja vojnog aparata.....	23
5.4.2. Afera Ergenekon.....	24
5.5. Ponovna sekuritizacija kurdskog pitanja.....	25
6. CILJEVI I PERSPEKTIVE KURDSKOG POKRETA.....	27
6.1. Zahtjevi i ambicije Kurda u Turskoj.....	27
6.2. Povezanost kroz religiju.....	29
6.3. Radikalna demokracija Narodne demokratske stranke (HDP).....	29
6.4. Međunarodno-pravni okvir.....	30
7. INTERNACIONALIZACIJA KURDSKOG PITANJA.....	31
7.1. Sirijski građanski rat i Islamska država.....	31
7.2. Turska i SAD.....	32
7.3. Kurdsko pitanje iz perspektive turske integracije u Europsku uniju.....	34
8. ZAKLJUČAK.....	36

1. Uvod

Pitanje Kurda u Turskoj do danas ostaje neriješeno i otvoreno te je sve manje nade kako će ono ikada biti u cijelosti apsolvirano. Od osnutka moderne Republike Turske pod vodstvom Mustafe Kemala Atatürka, etnički sukob između turske većine i kurdske manjine, razvitkom kurdskog nacionalnog identiteta, prerasta u sukob nacionalizama. Dugogodišnja diskriminacija i represija od strane turskog režima, konflikt pomiče na razinu nasilnih sukoba i terorističkih činova organiziranih od strane Radničke stranke Kurdistana (PKK). Borba i nepovjerenje uzrokuju izrazito spore procese rješenja kurdskog problema u smislu ostvarenja većih manjinskih prava i zahtjeva za autonomijom. Ta zanimljiva problematika postaje tema brojnih znanstvenih radova i istraživanja, ali tek u novije vrijeme. Razlog tomu je približavanje Turske Europskoj uniji, povećani sentiment prema ugrozi ljudskih prava i turbulentno stanje na Bliskom istoku. No i suvremena literatura ima problema s predstavljanjem rješenja kurdskog pitanja, s obzirom da se u trenutcima najveće nade za smirenjem situacije, apsurdnim događajima, stanje uspjelo vratiti na početne razine. Iz tog razloga, ovaj će rad pokušati odgovoriti na pitanje postoji li mogućnost rješenja kurdskog pitanja u Turskoj, s obzirom na činjenicu da se kurdski problem smatra glavnim unutarnjim sigurnosnim izazovom te kakva je perspektiva za promjenom kurdskog položaja u Turskoj kada se promotre glavni unutarnji i vanjski faktori koji utječu na politiku te države. Ovakvo pitanje je važno postaviti zbog gotovo stoljetnog zanemarivanja zahtjeva i prava kurdskog manjinskog naroda. Sukobi i terorizam koji su izbili kao posljedica, sve više potresaju tursko društvo i zahvaćaju pažnju Zapada. Istraživanjem spomenutog pitanja može se pridonijeti boljitku same turske države, potičući na demokratsku raspravu, a isto tako dokazati da je sporni konflikt rješiv drugačijim metodama od represije i nasilnih uzvata. Prikazom odnosa turskih vlasti i kurdske manjine od osnutka moderne turske države, promotrit će se usponi i padovi u suočavanju s rastućim nacionalizmom i terorističkim djelovanjem Radničke stranke Kurdistana. Analizom diskursa sekuritizacije i desekuritizacije primjenjivanih u bavljenju kurdskim pitanjem, rad će nastojati ustanoviti koliko je portretiranje kurdskog problema kao sigurnosne prijetnje i podrivača nacionalnog identiteta zapravo onemogućilo napredak u postizanju mirnoga rješenja. Pritom je važno istaknuti ulogu Stranke pravde i razvoja (AKP) i Recepta Tayyba Erdoğana, nekadašnjeg premijera, a trenutnog predsjednika države, koji se inicijativama „otvaranja“ pokušao suočiti s problemom i rješavanjem kurdskog pitanja približiti Tursku europskim integracijama. Opisat će se važna uloga vojnog aparata kao očuvatelja kemalističke tradicije i turskog identiteta u

sekuritiziranju kurdske borbe. Iz tog procesa proizlazi vojno rješenje kojim se pitanju, koje je primarno kulturno i političko, nameće sigurnosni karakter i time oduzima mogućnost drugačijeg rješenja. Teorijski dio rada pozabavit će se samim zahtjevima kurdske manjine, njihovim nacionalizmom u suprotnosti sa turskom idejom jedinstvenosti. S pogledom na transformaciju zahtjeva, od nacionalne države do autonomije unutar iste države, istražit će se međunarodnopravna mogućnost ostvarenja zahtjeva. Konačno, iz prizme internacionalizacije pitanja Kurda, rad će prikazati kako globalni akteri i događaji reagiraju i utječu na tematizirani problem. Tako će se analizirati s pogledom na građanski rat u Siriji, širenje Islamske države (ISIL) te iz perspektive savezničke zemlje Sjedinjenih Američkih Država i stavova Europske unije, čijem se članstvu Turska dugo godina nastoji približiti. Ovakvom strukturom rada nastojat će se potvrditi teza kako će se pitanje Kurda s obzirom na vanjske i unutarnje čimbenike i dalje smatrati izazovom za nacionalnu sigurnost te da kratkoročno, prema prevladavajućim okolnostima, ne postoji perspektiva za rješavanjem statusa Kurda.

2. Povijesni kontekst

2.1. Tko su Kurdi?

Kurdi su narod od oko 25 milijuna pripadnika te time čine najveću naciju u svijetu bez vlastite države. Naseljavaju regiju nazvanu Kurdistan koja se prostire na teritoriju Turske, Irana, Iraka i Sirije. Manje kurdske populacije također naseljavaju Armeniju, Azerbajdžan, Gruziju i Libanon. (Muharemi, 2012: 169) Pripadaju indoeuropskoj skupini naroda. Zbog široke rasprostranjenosti, kurdski jezik se sastoji od mnoštva dijalekata, koji se stapaju s jezicima zemalja ili regija u kojima određena skupina živi. Isto tako su razjedinjeni i pismom. Primjerice, Kurdi u Turskoj koriste latinicu, dok iranski i irački Kurdi koriste perzijsko pismo, a oni naseljeni u bivšim sovjetskim državama, ćirilicu. Iz navedenih razloga kurdski identitet nije jedinstven, nego se prilagođavao i mijenjao pod utjecajem nacionalnih identiteta i politika zemalja u kojima su Kurdi naseljeni. (Muharemi, 2012: 261) Samim time je i nemoguće procijeniti točan broj Kurda, no poznato je da više od polovice živi u Turskoj. Kurdi čine većinu na jugoistoku zemlje, a Dyarbakir se smatra najvećim kurdskim gradom. Pripadnici su islamske vjere, s velikom sunitskom većinom, oko dvije trećine. Kurdsko društvo je primarno ruralno i živi u plemenski podijeljenim zajednicama, što je jedan od važnijih razloga kasnog razvoja kurdske nacionalnog identiteta. (Finkel, 2012: 149, 150, 151)

2.2. Raspad Otomanskog Carstva i sporazum u Laussanni iz 1923.

U danima Otomanskog Carstva Kurdi su živjeli u jedinstvenim plemenskim zajednicama nazvanim emirati. Na tim područjima, preko sustava emira, koji su djelovali kao posrednici između carske i lokalne vlasti, Kurdi su živjeli u miru i služili kao vjerni podanici sultanu. Kako su bili smatrani još jednom ravnopravnom muslimanskom zajednicom, osjećaj etničke posebnosti i nacionalne svijesti nikada nije dosegao tolike razine da bi uzбудio vlasti koje su bile uvjerenе u svoju kontrolu nad fragmentiranom zajednicom putem snažnog oporezivanja i povlastica na teritorijima emirata. Tek je drugom polovicom devetnaestog stoljeća, ukinućem emirata, došlo do prvog ujedinjenja nekoliko kurdskih plemena s ciljem uspostavljanja lokalnih centara moći u kojima bi mogli samostalno provoditi društveno-političke funkcije. Taj ustanak, i manji broj sličnih, ugušeni su bez većih problema ili čak potpuno zanemareni. Vlast bi ih okarakterizirala kao sitne seljačke nemire kojima se nema potrebe zamarati. To su doista i bili. Glavni razlog tomu je nedostatak kolektivne želje za ostvarenjem većih prava koji je proizašao iz navedenog plemenskog sustava na temelju kojeg je bio onemogućen razvitak zajedničkog identiteta skupine. Tako se „tradicionalno orijentirani Kurd primarno identificirao sa vlastitim klanom, zatim s vlastitim religioznim bratstvom, kojem je pripadao zajedno sa svojom obitelji.“ (Dziegel, 1994: 106). No zora Prvoga svjetskog rata rasvijetlila je do tada neuočljive probleme iz kojih će se izroditi događaji s posljedicama čiji se trag osjeti do danas. Krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća bilo je sve jasnije kako je Otomansko Carstvo na rubu propasti. Financijsko nazadovanje, teškoće sa provođenjem kontrole nad velikim teritorijem, a samim time i nemogućnost ostvarivanja stabilnosti u regijama pogođenim građanskim nemirima, bili su simptomi durkheimovskog dekadentnog carstva poraženog od vlastite samozadovoljnosti i udobnosti. Industrijalizacija Europe, stvaranje masovnog društva, tehnološka i intelektualna revolucija, pokucale se na vrata Turske i utjecale na stvaranje Mladoturskog pokreta 1908. čiji je glavni cilj bilo ostvarivanje ustavne monarhije i modernizacija društva. Taj je pokret, svojim obećanjima o revoluciji, ustavnoj reformi i građanskim pravima, privukao različite krugove društva koji su osjetili da je mogućnost napretka i za njih stigla. Među tim skupinama našli su se i Kurdi čiji se etnički identitet, u jeku navedenih promjena, počeo izgrađivati. Motivirani parolama mladoturaka o ostvarenju jednakih prava za sve etničke manjine, koja bi se trebalo ostvariti provođenjem konstitucionalizacije i modernizacije, većina Kurda podržava ulazak Carstva u Prvi svjetski rat na strani Centralnih sila. Rat je bio vođen iz raznih interesa, a jedan od istaknutijih sa strane

osmanskih vlasti je bio očuvanje teritorija i osnaživanje vlasti u odnosu na brojne lokalne zajednice diljem Carstva. Za ostvarivanje takvih ciljeva bilo je potrebno ovladati naivnom ambicioznošću podanika. „Osmanska vlast je eksploatirala religiozni osjećaj Kurda opisujući rat kako sveti pohod. Ohrabrila ih je da pridonesu obrani Carstva protiv nevjernika, i time navela neka kurdska plemena da sudjeluju u masakru nad više od milijun Armenaca u periodu 1915.-1916. Kurdski gubitci također nisu bili zanemarivi – 7000 ih je ubijeno u tom ratu.“ (Michalowski, 1991: 89). Iako su u rat ušli, kao i Carstvo u cjelini, puni nade i entuzijazma, tijek događaja je za Kurde značio katastrofu. Sporazum Sykes-Picot iz 1916. o podjeli teritorija Otomanskog Carstva i Bliskog istoka nakon rata značio je da će se kurdski narod naći raštrkan na području četiri državna entiteta. Otomansko Carstvo rat završava na strani gubitnika, a na unutrašnjem planu vlast sultana Mehmenda VI. se suočava sa pobunjeničkim nacionalističkim pokretom. Paralelno s time, na globalnom planu uslijedilo je razdoblje mirovnih sporazuma. Razočarani i još uvijek podijeljeni Kurdi, shvativši kako im je sudbina u okvirima Carstva zapečaćena, „osnivaju organizaciju za ponovno jačanje Kurdistan. Njihov politički pokret s tim ciljem veoma brzo je razbijen na dvije frakcije, jednu koja želi potpuno neovisan Kurdistan i drugu koja se zadovoljava autonomijom unutar Turske. Zajedno s Armencima koji su uživali očitu podršku pobjedničkih sila, postavili su memorandumom zahtjev Pariškoj mirovnoj konferenciji.“ (Tatalović, 2003: 245). Uslijedio je sporazum iz Sevresa 1920., koji je značio velike promjene. Najvažnije odredbe tog dogovora su kapitulacija, kraj i raspad Otomanskog Carstva te formiranje neovisne države za Kurde i Armence. U tom turbulentnom razdoblju, svojom odlučnošću i odrješitim djelovanjem, istaknuo se mladi general Mustafa Kemal, koji je privukao pažnju na sebe vještim upravljanjem ratnim operacijama. Porazom Carstva, uvidio je kako stari sultanistički sustav više ne može funkcionirati u vremenu raspadanja velikih europskih carstava. Oko sebe okuplja nacionalistički i revolucionarno nastrojene skupine govornika o Turskoj kao nacionalnoj državi, bratstvu islamskih naroda i modernizaciji buduće države. Kemal ostvaruje jaku podršku političkih krugova te, iako ga predstavnici sada već uvenulog sultanovog režima nazivaju urotnikom, 1920. postaje predsjednik vlade. Jedan od prvih koraka u ostvarenju nove države bilo je proglašenje ugovora iz Sevresa ništavnim odbijanjem njegove ratifikacije. Zapad, uvidjevši valove promjene koji predstavljaju prijetnju sustavu ravnoteže snaga koji je tako brižno nastojao izgraditi, daje potporu Grčkoj, pod kojom su nakon rata bili određeni dijelovi Turske. Kurdi u ovoj situaciji odlučuju dati podršku Kemalu u istjerivanju Grka, usprkos činjenici da je ovaj poništio njima s radošću dočekan

sporazum o ostvarenju državnosti. Razlog takvom priklanjanju bila je nada da će isticanjem odanosti vođi koji jamči novi režim u budućem poretku ostvariti prednosti koje prije nisu bile moguće. Iz Kemalovih govora to se dalo i iščitati. Unatoč grčkoj okupaciji, Kemalova nova vlada sa sjedištem u Ankari postala je nezanemariv faktor kako u državi tako i u sferi međunarodnih odnosa. Snage Mustafe Kemala su 1922. zadale težak i konačan poraz Grcima koji su se potpuno povukli. U međuvremenu „boljševička Rusija i Francuska su zaključile sporazume s vladom u Ankari priznajući implicitno novu državu.“ (Biagini, 2012: 59). Kemalova nova vlast je potvrđena „u studenom 1922. kada je Narodna skupština u Ankari svrgnula Mehmeda VI., koji je napustio Carigrad na engleskom brodu. Bijeg Mehmeda VI. omogućio je novoj vladi da bude jedina potpisnica ugovora u Lausanni 1923.“ (Biagini, 2012: 59). Taj ugovor je konačno odredio sudbinu kurdskog naroda vrativši pod turski suverenitet područja izgubljena sporazumom iz Sevresa i grčkom okupacijom. Da stvar bude gora, ne samo da Kurdi i Armenci nisu dobili što im je obećano, već u sporazumu iz Lausanne njihova neovisnost i narodnost nije ni spomenuta. Poraz Otomanskog Carstva u Prvom svjetskom ratu uvjetovao je pobjedu turske države. Kemalističke postrojbe uskoro ulaze u Istanbul i Republika Turska biva proglašena 29. listopada 1923., a Mustafa Kemal dobiva naziv Atatürk što znači *otac Turaka*.

2.3. Moderna turska država i Atatürkove reforme

U periodu koji je uslijedio uspostavljene su i provedene reforme koje se nisu doticale samo političkih institucija i sustava vlasti, već su ostavile dubok trag u društvenom životu koji se slijedi i danas. Možda i najznačajnija, a svakako najtemeljitija promjena je bila sekularizacija turske države. Metodama postupne laicizacije nastojalo se religiju vratiti i zadržati u sferi privatnog života. „Ukidanjem kalifata i uklanjanjem koncepcije službene državne religije, Kemal Atatürk postigao je konačno odvajanje crkve od države, i to na način potpuno nov čak i za neke europske zemlje, što je bilo još hrabrije u muslimanskom svijetu u kojem je politički poredak bio uokviren religijskim normama Kur'ana.“ (Biagini, 2012: 73). Zbog razlika između turskog jezika i arapskog pisma, Kemal odlučuje odbaciti do tada korišteni arapski alfabet i uvodi novo pismo, u skladu sa zapadnjačkom abecedom. Zatim su ukinuti šerijatski sudovi, sekularizirano je sudstvo. Došlo je do ustavnih promjena i reformi u građanskom zakonu kojima su ostvarena prava žena da biraju i budu birane u čemu je Turska prednjačila nad mnogim europskim zemljama. Zabranjena je poligamija, u školskom sustavu su

izjednačena muška i ženska djeca. Najvidljivije posljedice Atatürkovih reformi su bile u novim načinima odijevanja. Tako je odbačeno obvezno nošenje vela, uveden je zapadnjački način odijevanja koji je podrazumijevao šešire. Takve i još brojne promjene bile su znak stvaranja novog društva: kulturno osviještenog, zapadnjački orijentiranog, koje je ovladalo vlastitim identitetom i prilagodilo ga napretku dvadesetog stoljeća. „Može se konstatirati da je rijetko kad u povijesti zabilježena tako velika promjena u tako kratkom periodu i pitanje je kako je Mustafa Kemal mogao u tako zaostalom društvu činiti tako radikalne poteze. Odgovor dobrim dijelom leži u mentalitetu naroda koji je naučio bez pogovora slušati i provoditi odluke neprikosnovenog vođe. Do jučer je to bio sultan, a danas je to nacionalni vođa i lider, koji se osim toga, nije ustručavao da po „prirodnom pravu“ neospornog vođe radikalno riješi problem svake opozicije.“ (Muharemi, 2012: 109).

2.4. Prve diskriminacije i prisilna asimilacija

Atatürkova ideja u političkom smislu bila je putem spomenutih društvenih reformi utjecati na kreiranje izrazito centralizirane, visoko sekularizirane, moderne države utemeljene na snažnom nacionalnom identitetu i jedinstvenoj zajednici turskog naroda. Zato je, kako bi se ostvarile institucionalne, socijalne i ekonomske promjene, bilo potrebno udariti temelje putem turkizacije cjelokupnog društva, ne na bazi religije i zajedničkog porijekla kako se nekad propovijedalo, već na ideji građana nacije, koja zatamljuje vlastite razlike i homogenizira se u jačanju državnosti. Navedena nastojanja „odozgo“ za društvenim preporodom nisu bile dobra vijest za manjinske narode i skupine, između ostalih i Kurde. Novi aranžman za njih je predstavljao veliko razočaranje, ali i strah jer je „novi turski režim odlučio gurnuti u stranu dva najznačajnija činitelja njihova identiteta: etničku posebnost i snažnu vezanost za religiju.“ (Barkey, 2009: 6). Koncept jedinstvenog turskog građanstva značio je suočavanje s nemalim brojem manjinskih etničkih skupina. Atatürk je iz svojih dotadašnjih obračunavanja s političkim suparnicima jasno dao do znanja da je spreman pribjeći svim raspoloživim metodama kako bi ostvario svoje vrlo jasne zamisli. Tako su Kurdi ostali suočeni sa prisilnom asimilacijom u tursko društvo u političkom, kulturnom i društvenom smislu. Sve suprotno od toga predstavljalo bi ugrozu homogenosti nacije. U tom razdoblju se počeo vršiti snažan pritisak na kurdski identitet kroz zabrane djelovanja svih tijela koja su ga održavala i potencijalno jačala. U kratkom vremenskom periodu su ukinute kurdske škole, organizacije, građanske udruge i vjerske ustanove. (Finkel, 2012: 152) Svako javno isticanje kurdskog

identiteta postalo je kažnjivo zakonom. Nadalje, svaka javna komunikacija na kurdskom jeziku je zabranjena. Na sličnom tragu s nekim europskim autoritarno-nacionalističkim ideologijama, režim je Kurde opisivao kao etničke Turke, nazivavši ih „planinskim Turcima“, koji su „zaboravili na svoje porijeklo i materinji jezik dugogodišnjom izolacijom u planinama Anatolije.“ (Haddad, 2001: 91). Zakonskim reformama isticanje etničke različitosti okarakterizirano je kao napad na nacionalnu integraciju, a samim time i prijetnjom za nacionalnu sigurnost. No prava prijetnja, koja je mogla uzdrmati režim, od strane Kurda tada još nije postojala. Ipak, kurdski časnici koji su se osjećali izdani od strane Atatürka nakon borbe na njegovoj strani te skupine kurdskih intelektualaca, udružile su se u tajnu organizaciju koja je pripremala ustanak čiji bi cilj bio povratak prava kurdskom narodu, a s vremenom i nacionalna autonomija. (Finkel, 2012: 152) Ambiciozni pokret je bio loše organiziran, vodstvo je prepušteno vjerskom vođi šeiku Saidu koji je nastojao ispuniti vlastite interese, a mobilizacija slaba. Ustanak je izbio 1925. te brzo i efikasno bio ugušen od strane turske vojske. Potaknuto tim jalovim pokušajem, uslijedilo je još nekoliko sitnih plemenskih pobuna, ali sve su razbile o hridine vlastitih nastojanja. (Muharemi, 2012: 263) S druge strane, za Ankaru su ti pokušaji bili voda na mlin. Kurdski nacionalizam je sada postao direktna prijetnja mladoj državi. Jedina mjera uspostave stabilnosti je bilo još odlučnije obračunavanje s pobunjenicima. Najučinkovitijim rješenjem smatralo se postupno raseliti Kurde s turskog dijela Kurdistana diljem Turske, primarno na zapad. Na taj način bi ih se podijelilo u male skupine koje bi živjele u dijelovima države s razvijenim turskim kulturnim identitetom, gdje ne bi imale izbora i morale se asimilirati. Shodno tome, kurdsko povijesno i kulturno naslijeđe bi isparilo, a jezik bio ušutkan. (Finkel, 2012: 152, 153) Takav plan, u skladu s uspjesima Atatürkove vlade i u drugim sferama djelovanja, dugoročno se i ostvario. Kurdski identitet je na dugogodišnji period bio zatumljen, kulturne značajke kao da su nestale, plemenske veze i mehanizmi predstavljanja narodnosti su uništeni, asimilacija je uspjela. Uvjeti za novo buđenje nacionalne svijesti formirat će se tek u šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća. (Muharemi, 2012: 263)

3. Sukob nacionalizama

3.1. Buđenje kurdskog nacionalnog osjećaja i prvi aktivizmi

Tijekom 1950ih Turska se pod vodstvom premijera Adnana Menderesa razvila u višestranačku demokratsku državu, a to je značilo i veće prilike za isticanjem nekih, do sada

zanemarivanih, ekonomskih i društvenih problema. U prethodnim desetljećima jugoistok države, u kojem Kurdi čine većinu populacije, ostao je u svakom obliku nerazvijen. Uzlet socijalističkih i demokratskih pokreta, u državi koja se sve više prožimala procesima liberalizacije, bio je svjetionik nade onim skupinama koje su do tada bile prisiljene potiskivati nacionalne osjećaje. Menderes je uvidio problem zaostalosti turskog dijela Kurdistana na jugoistoku zemlje te se odlučio s njim suočiti dajući gospodarsku injekciju i obnavljanjem lokalnih zajednica. Tako su izgrađene škole, bolnice, uloženo je u infrastrukturu i gradnju prometnica koje bi povezale to područje s ostatkom zemlje. Ostvarena je i komunikacija s kurdskim plemenskim vođama u cilju popravljivanja životnog standarda. Svi ti procesi ponovno su probudili kod Kurda osjećaj nacionalne posebnosti i otvorili mogućnost izvlačenja iz anomičnog stanja na koje su generaciju prije prisiljeni. Šezdesete su godine omogućile dodatno poboljšanje situacije za kurdsku manjinu. „Novi ustav, jamčio je Kurdima dodatne građanske slobode, ali je zabranjivao formiranje bilo kakvih etničkih udruga koje bi ugrožavale tursko jedinstvo. Samo Kurdi koji su preuzeli turski identitet su imali pravo participacije u političkom životu kroz turske organizacije, jer kurdske stranke nisu bile legalne.“ (Haddad, 2001: 92). U nedostatku bolje mogućnosti, Kurdi s političkim ambicijama okretali su se novoetabliranim političkim strankama, nudeći im potporu i glasačko tijelo u zamjenu za predstavljanje njihovih interesa. Prva stranka koja je dala potporu Kurdima i zastupala njihove potrebe bila je Radnička stranka Turske (TIP). Ta marksistička stranka nastojala je osvijestiti tursku javnost o desetljećima zanemarivanja i opresije nad kurdskim narodom, primarno kroz isticanje socijalnih i ekonomskih problema istoka države uzrokovanih namjernim zapuštanjem. Ohrabreni kurdski studenti i intelektualci postali su predvodnici preporoda kurdske nacionalnog osjećaja. Pronađeno je sve više načina kako protestirati protiv prestrogih zakonskih odredbi, policijskog i vojnog tlačenja te svjesnog poticanja ekonomskog zaostatka na jugoistoku. „Još jedan zahtjev, koji je postajao sve glasniji, bilo je ustavno priznanje da su Kurdi (čije samo ime je bilo tabu) posebna etnička skupina, sa vlastitim jezikom. Na stranačkom kongresu 1970., TIP je donijela rezoluciju kojom se zahtijeva postojanje kurdske naroda u istočnoj Turskoj i poziva na prestanak ekonomske diskriminacije i nacionalne opresije.“ (Von Bruinessen, 2003: 5). Iduće je godine, državnim udarom, vojska preuzela vlast, ukinula TIP zbog proklamiranja komunističkih stavova te uhitila brojne Kurde vezane uz tu političku stranku i slične aktiviste pod optužbama pripremanja revolucije. Povratkom građanske vlasti i demokracije, obnovila se i mogućnost novog stranačkog aktiviranja. No

kurdski aktivisti, pretežito studenti, sada iz straha raštrkani, nisu se ponovno ujedinili oko jedne opcije, već su se rasporedili u desetak većinom marksističko-nacionalističkih organizacija. Važno je istaknuti kako se u tom periodu veliki broj Kurda naselio u urbana središta što je omogućilo jačanje kontakata, bolju komunikaciju, a time i povećanu mogućnost ostvarenja jedinstva u zajedničkom cilju. Preostali Kurdi, naseljeni u ruralnim središtima, sada su imali bar nekakav oblik predstavništva u državnim centrima i nisu bili prepušteni sami sebi u svom ignoriranom kutu države.

3.2. Abdullah Öcalan osniva Radničku stranku Kurdistanu (PKK)

Jedan od uhićenih aktivista za vrijeme vojnog puča bio je kurdski student, radikalno lijevo orijentirani Abdullah „Apo“ Öcalan. Vrijeme u ćeliji, koju je dijelio s velikim brojem kurdskih nacionalista, pretvorilo ga je u visoko motiviranog ljevičarskog revolucionara. Inspiriran tim iskustvom i sudbinom vlastita naroda, nakon odrađivanja sedmomjesečne zatvorske kazne zbog konspirativnog djelovanja, odlučuje se aktivirati u ostvarivanju kurdske aspiracije po svaku cijenu. „Bilo je to vrijeme Baader-Meinhofa u Njemačkoj, palestinskog Crnog rujna i drugih borbenih oslobodilačkih organizacija. Ovo kaotično razdoblje 70-ih u političkom životu Turske karakteristično je po nestabilnosti središnje vlasti (od 1971. do 1980. promijenilo se u Ankari deset vlada) i po sukobima ljevice i desnice.“ (Muharemi, 2012: 265). Öcalan 27. studenog 1978. u Dyarbakiru, gradu na jugoistoku Turske u kojem živi najveći broj Kurda, osniva Radničku stranku Kurdistanu (PKK). Stranka je utemeljena na marksističko-lenjinističkim principima i maoističkoj ideologiji. Kao cilj PKK proklamira oslobođenje svih dijelova Kurdistanu i kreiranje nezavisne države za sve Kurde. Stranka se formira od siromašnih, socijalno marginaliziranih grupa osupnutih revolucionarnim zanosom. Öcalan ne preza od nasilnih oblika djelovanja i takve akcije prikazuje kao reakciju na desetljećima provođenja negiranja kurdske identiteta i poricanje kulturne, etničke i jezične posebnosti. Svako nasilje PKK smatra se refleksijom nasilja vlasti.

3.3. Ustavna reforma vojne hunte, teror i prvi napadi PKK

1980. vojna je hunta izvela novi državni udar i takvo se stanje održalo tri godine. Intervencija vojske se dogodila jer je procijenjeno da je turska državnost bila ugrožena od sve jačih pokreta islamista, ljevičara i Kurda. U tom je periodu, ustavnim reformom, vojsci omogućen napad na kurdsku kulturu, organizacije i narod kakav nije bio viđen od Atatürkovih

vremena. Novim zakonima ponovno je zabranjena komunikacija na kurdskom jeziku, pa čak i izražavanje stavova o posebnosti Kurda kako bi se očuvao ugroženi nacionalni integritet. Pisana riječ, publikacije, pjesme, bilo kakvi oblici povijesnog ili kulturnog naslijeđa bili su zabranjeni kao kontradiktorni s turskim identitetom. Politički, status Kurda bio je na najnižoj razini, a građanska prava su bila priznata tek onim Kurdima koji bi prihvatili turski identitet. Ostali bi bili mučeni, ponižavani i ubijani. Takva atmosfera je radikalizirala kurdsko stanovništvo koje se, rezignirano tretmanom, u sve većem broju pridruživalo PKK. A i stranka je, unatoč progonu njezinih pripadnika, sve više jačala izražavajući radikalnu retoriku i fanatičnu želju za osvetom. U nastojanju za ostvarenjem prava na samoodređenje i neovisnost Kurdistanu, ovaj problem više nije bio samo turski, već se proširio na teritorije ostalih zemalja na kojima se rasprostire prostor Kurdistanu: Iran, Irak i Siriju. „Radnička stranka Kurdistanu održavala je operativne veze sa sirijskom vladom, Palestincima od kojih je dobivala instruktore i oružje, iračkom vladom koja je u antiturskoj funkciji prihvaćala vojne baze koje omogućuju intenziviranje gerilskih akcija, kao i pokretima ekstremne ljevice koji su bili posebno aktivni u velikim gradovima.“ (Biagini, 2012: 161). U godinama vojne hunte Öcalan je prešao u Siriju odakle je najavio skori rat za nezavisnost. Ta prijetnja je pretvorena u djelo 1984. kada PKK prelazi u ofenzivu primjenjujući gerilske metode ratovanja, vršeći prve napade na vojne i policijske instalacije. No već u sljedećim akcijama mete su postajali civili, predstavnici državnih institucija, poput školskih profesora. Nasilje je također usmjereno na određene Kurde koji su bili označeni kao kolaboracionisti s turskom vladom. Turska vojska je uzvratila još jačom mjerom. „Kako bi oduzela PKK prostor za manevriranje, vojska je započela evakuaciju i paljenje sela za koja se sumnjalo da pružaju potporu militantima. Vlasti su također organizirale sistem takozvane Seoske garde, paravojske sačinjene od lokalnih Kurda sa svrhom podjele i ovladavanja prostorom. Na taj se način mnoštvo seljana našlo podijeljeno između vlasti i PKK.“ (Finkel, 2012: 155). 1984. u Turskoj su započeli prvi oružani sukobi vladinih snaga s Radničkom strankom Kurdistanu i ta napetost odnosa ne jenjava do danas.

3.4. Bujanje sukoba vlasti i PKK

Sredinom osamdesetih godina, točnije 1987., nakon oporavka od vladavine vojne hunte i ponovnog uspostavljanja civilne vlasti, na jugoistoku Turske proglašeno je izvanredno stanje. No sve jača te vojno i logistički opremljenija PKK, djelujući iz sigurnog okruženja Kandil planina u sjevernom Iraku, nije se namjeravala zaustaviti. Iz tog razloga, dotada društveno-

politički karakter problema Kurda, preobrazio se u vojni. Turska vojska i institucije sigurnosnog sustava postale su vodeće u rješavanju kurdskog pitanja. Do početka devedesetih godina sigurnosne snage Turske su itekako napredovale u izobrazbi vlastitih postrojbi u metodama protugerilske borbe i antiterorističke taktike. Nova važna serija događaja započela je Prvim Zaljevskim ratom 1991. Tada je pitanje Kurda došlo na međunarodnu pozornicu i od Turske kao prozapadno orijentirane države se očekivalo ostvarenje promjena. Međunarodna koalicija, predvođena SAD-om, intervenirala je s ciljem istjerivanja iračkih snaga iz Kuvajta. Kako Irak također naseljavaju Kurdi, SAD je poticao tamošnje kurdsko stanovništvo na ustanak protiv režima Saddama Husseina. Takva destabilizacija međunarodne scene nije odgovarala Turskoj. Tadašnji „predsjednik Turgut Özal suočio se s osjetljivim pitanjima vezanim uz Iračku invaziju Kuvajta. Iako u tom sukobu nije sudjelovao izravno slanjem svojih postrojbi koaliciji koja se borila protiv Saddama Husseina, Turska je stavila na raspolaganje svoje zračne baze te je zabranila prijevoz iračke nafte preko svog teritorija. Ankara je strahovala da bi nova međunarodna politička situacija mogla na neki način ojačati aktivnosti PKK, koja se u svakom pogledu smatrala terorističkom organizacijom, a imala je svoje baze upravo na iračkom teritoriju.“ (Biagini, 2012: 161). Pogođeno ratnim stanjem, stotine i tisuće Kurda iz Iraka, nad čijim su se leđima posljedice rata prelamale, pretvoreno je u izbjeglice. Silne mase su se uputile prema Iranu i Turskoj u potrazi za sigurnim utočištem. Nastaje velika humanitarna kriza koja nije izbjegla pogledu Zapada. Turska se našla pod iznimnim pritiskom. „Suočena sa sigurnosnim problemom Kurda unutar vlastitih granica i navalom kurdskih izbjeglica iz Iraka, pod budnim okom SAD-a i međunarodne zajednice, država je bila prisiljena prikriti unutarnju krizu i organizirati izbjegličke kampove uz svoje granično područje.“ (Ogata, 2005: 32-33). Te mjere su i provedene, Turska je pružila izbjeglicama utočište, a na unutarnjem planu shizofrena situacija se nastavlja. Novi premijer Süleyman Demirel u potrazi za političkim rješenjem govori o „transformaciji iz nacionalne države u državu ljudskih prava“ (Beriker-Atyias, 1997: 443). Zatim naglašava kako je „kurdsko pitanje najveći turski problem“ (Muharemi, 2012: 265) i izjavljuje da „turske granice, zastava i službeni jezik ne mogu biti predmet rasprave, ali zahtjevi etničkih grupa da zadrže svoj etnički identitet i kulturu ne bi trebali biti odbačeni...Oni imaju svoju povijest, jezik i folklor. Ako ih žele razvijati, pustimo ih da to i učine.“ (Muharemi, 2012: 265). „No začudo već u proljeće 1992. sukobi su se ponovno rasplamsali još većom silinom. U to vrijeme usvaja se doktrina „rata niskog intenziteta“, čija je najvažnija taktika odsjeći gerilcima potporu lokalnog stanovništva. Zbog ratnih djelovanja sela

se prazne, a stanovništvo bježi u gradove.“ (Muharemi, 2012: 265). Suočena s teškim gubitcima, ne samo svojih članova, već nevinog seoskog stanovništva, PKK u ožujku 1993. ostvaruje kontakte s predsjednikom Turgutom Özalom, nudi prekid vatre i pregovore o zajedničkom rješenju. „Özal se donekle udaljio od kemalističke interpretacije pojma nacija te je nastojao postići neki kompromis s Kurdima. On je i sam potjecao iz etnički mješovite obitelji jer mu je majka bila Kurtkinja.“ (Jović, 2016: 362). Taj potencijalno povijesni dogovor je propao u kratkom roku jer već mjesec dana nakon ponude o razgovoru predsjednik Özal umire. Premijer Süleyman Demirel ga zamijenjuje na predsjedničkom položaju, a Tansu Çiller postaje prva žena premijerka u povijesti Turske.

3.5. Vrhunac sukoba i uhićenje Öcalana

U svibnju iste godine, samo dva mjeseca nakon ponude mira, PKK provodi jedan od najbrutalnijih napada do tada i zapečaćuje svoju sudbinu. Terorističkim aktom „ubija 33 vojna novaka izvan dužnosti (u civilu) i pet civila, od kojih su četvorica bili učitelji, izvukavši ih iz autobusa koji su presreli na putu. Autobus je bio bez pratnje, a vojnici bez oružja. Premijerka Çiller ubrzo posustaje pod pritiskom čvrstorukaša iz svoje stranke i vojnih krugova te krajem godine proglašava sveopći rat protiv PKK.“ (Muharemi, 2012: 266.). Jedna od prvih meta nove vlade u obračunavanju s pobunjenicima postaje Stranka demokracije. Ta se stranka u parlamentu zalagala za prava kurdske manjine u smislu priznavanja kulturnih i jezičnih posebnosti. Režim je njeno djelovanje proglasio proterorističkim, ukinuo imunitete predstavnicima u parlamentu te ih uhitio i osudio na desetljetne zatvorske kazne. Taj radikalno novi pristup „prljavog ratovanja“ značio je borbu protiv intelektualaca, novinara, aktivista za ljudska prava i političara koji su svojim govorom i radom ugrožavali nacionalno jedinstvo Turske. Eskalacija sukoba i oštre protuterorističke mjere provođene od strane vlade kreirale su dugu listu kršenja ljudskih prava tijekom desetljeća. „Smrti pod sumnjivim okolnostima, zatvorska ubijanja, sudski neodobrena ubojstva tijekom racija, osvetnički mentalitet vojske, teroriziranje civilnog stanovništva, ubijanje stoke i uništavanje imovine, evakuacija sela.“ (Kubilay, 2015: 1). Sve su to bile odlike snaga sigurnosti u njihovom nastojanju provođenja vojnog rješenja kurdske pobune. Pod pritiskom takvih okolnosti, PKK je raštrkana diljem planina jugoistoka Turske i susjednih Sirije i Iraka. U okvirima politike vojnog rješenja kurdski nacionalizam je interpretiran kao glavna prijetnja nacionalnoj sigurnosti Turske. Zato se u njegovom suzbijanju nije moglo trošiti vrijeme na parlamentarne rasprave i bilo kakva

razmatranja iz perspektive građanskih i ljudskih prava, osiguranjem kojih se država ni prije nije mogla pohvaliti. Kao što je napomenuto, od prvog terorističkog čina PKK 1984., s dosegnutim vrhuncem sredinom devedesetih, „čisto politički problemi su prebačeni u sferu djelovanja sustava nacionalne sigurnosti; drugim rječima, vojne funkcije su postale politizirane, a civilne politike sekuritizirane. O sigurnosti se prestaje diskutirati putem međuagencijskog dijaloga između civilnih i vojnih institucija kojim bi se uspostavila ravnoteža autoriteta.“ (Cizre, 2009: 3). Politikom vojnog rješenja uspostavlja se reakcionarno nacionalistički mentalitet i model djelovanja i, shodno tome, zanemaruju demokratski procesi u svrhu očuvanja nacionalne sigurnosti. U parlamentu vlada gotovo „potpuni nedostatak značajne debate između političkih elita. U rijetkim slučajevima iznošenja prijedloga, mogućnost debate biva odbačena te degenerira u međusobne napade i osude. Činjenica da politički sustav nije u stanju kreirati podlogu za političko rješenje, znači prihvaćanje „vojnog rješenja“, nametnutog od strane vojnih krugova, jedinom mogućim.“ (Berkiker-Atyias, 1997: 449). Cjelokupna društvena atmosfera, kod turskog građanstva nije uzrokovala osudu takvih postupaka. Postavke na kojima je etablirana Republika, poput jedinstvenog nacionalnog identiteta, sekularnog režima, teritorijalne cjelovitosti, smatrane su ugroženima, a vojska je bila jamstvo njihove obrane i očuvanja. Prema tome, Vijeće nacionalne sigurnosti, tijelo kroz koje su se provodile odluke vojske, uživalo je veliko povjerenje i slobodu djelovanja. Navedene mjere su urodile plodom te će Turska uskoro ostvariti najveći napredak u borbi s PKK. Nakon raspada SSSR-a oslabljena Sirija, iz geostrateških razloga, u listopadu 1998. potpisuje sporazum s Turskom te protjeruje Öcalana kojemu je do tada davala utočište. Ovaj bježi u Rusiju, nakon toga u Grčku, a zatim u Italiju. Nigdje se nije dugo zadržavao zbog pritiska za njegovim uhićenjem koji je provodila turska vlada. Kao zadnja nada za utočište pružilo mu se grčko veleposlanstvo u Keniji. Naposlijetku je uhićen „u veljači 1999. na putu za zračnu luku gdje se, navodno, trebao ukrcati na zrakoplov za jednu europsku zemlju u potrazi za političkim azilom. Turski komandosi su ga presreli temeljem 'dojave jedne strane države', kako je rekao tadašnji premijer Ecevit. Osuđen je na smrt vješanjem, a kazna mu je 2002. preinačena u doživotni zatvor.“ (Muharemi, 2012: 267). Do preinake kazne je došlo na inicijativu Europskog suda za ljudska prava pa je tako završio zatvoren na otoku Imrali.

4. Erdoğanove promjene i procesi otvaranja

4.1. Put ka promjenama

Ubrzo nakon Öcalanova uhićenja, Radnička stranka Kurdistanu objavljuje prekid vatre i napuštanje oružanog oblika djelovanja. Tim potezom, dolazi do otvaranja novih mogućnosti za rješenje kurdskog pitanja mirnim putem, isključujući Kurde kao sigurnosnu prijetnju. No taj zaokret u borbi za kurdska prava nije odgovarao svim članovima PKK, posebno mlađim, čija su jedina iskustva bila nasilje i oružana borba. Zato se javljaju teškoće u ostvarenju prvih koraka u pregovorima s vladom. Radikalni militantni dijelovi PKK nastavljaju s terorističkim djelovanjem kao neregularne grupacije uvjerenе u nemogućnost ostvarenja njihovih težnji demokratskim kanalima. Na taj je način proces reforme, približavanja i desekuritizacije otežan i usporen. „Jedan od zahtjeva na kojemu je kurdska zajednica najviše inzistirala, a kojemu Ankara nije udovoljila, jest mogućnost obrazovanja na kurdskom jeziku u turskim školama i to na svim razinama – od osnovne do sveučilišne. Međutim, za dio koalicijske vlade, posebice za ultranacionaliste, PKK je i dalje predstavljao samo terorističku organizaciju koja je u Turskoj prouzročila smrt desetaka tisuća ljudi, tako da su pregovori na ovim pretpostavkama i dalje ostali opterećeni brojnim teškoćama.“ (Biagini, 2012: 176). Važan čimbenik koji je naveo turske vlasti većem otvaranju za komunikaciju nakon Öcalanova uhićenja bilo je tursko započinjanje procesa za članstvom u Europskoj uniji. Na summitu EU u Helsinkiju 1999. Turskoj je odobren status kandidatkinje, a taj status je potvrđen godinu dana poslije. Takvo veliko priznanje Ankara je morala opravdavati ostvarenjem velikih napredaka primarno na polju ljudskih prava. U skladu s time zabranjena je smrtna kazna te je zamijenjena doživotnom, zajamčene su veće slobode izražavanja stavova, uvode se stroge kazne ukoliko dođe do primjene mučenja od snaga sigurnosti. U isto vrijeme, nakon tragedije 11. rujna 2001. dugogodišnji saveznik SAD razvija dodatne simpatije i razumijevanje prema Turskoj na osnovi zajedničke borbe s terorizmom. „Grube mjere primjenjivane od strane Zapada u borbi s Al-Quaedom iznenada su potvrdile dugo održavanu tursku maksimu kako nacionalna sigurnost zahtjeva žrtvovanje temeljnih sloboda. PKK se s druge strane našla u otežanoj poziciji. Primjenjivala je metodu „mrkve i batine“, izmjenjujući prekide vatre s nasilnim aktima, prijeteci uzrokovanjem nestabilnosti kako bi započela političke procese. Takva taktika je postajala sve teža za održavanjem u svijetu kojim je zavladała doktrina „nepregovaranja s teroristima“.“ (Finkel, 2012: 157).

4.2. Osvajanje vlasti Stranke pravde i razvoja i koncepti „otvaranja“

U studenom 2002. na parlamentarnim izborima vlast osvaja Stranka pravde i razvoja (AKP) kojoj je na čelu bivši gradonačelnik Istanbula Recep Tayyip Erdoğan. Erdoğanov plan je bio ojačati demokratski poredak, modernizirati naciju i stati na kraj unutarnjim problemima od kojih se kao najočitiji, uz ekonomsku situaciju i životni standard, isticao problem Kurda. Najavljena je transformacija odnosa prema kurdske populaciji i novi početak kojim bi se osiguralo trajno i zadovoljavajuće rješenje. Nakon dugo vremena u društvenom životu Kurda počela se osjećati nada za prvim stvarnim promjenama. Iz ideološke perspektive AKP ističe muslimansko zajedništvo i socijalno konzervativne stavove. Velike simpatije kod kurdske stanovništva stranka osvaja u prvoj godini vlasti programom reformi kojima je omogućeno televizijsko emitiranje određenih sadržaja na kurdskom jeziku. Nadalje, u ograničenom obliku odobreno je i odvijanje nastave u školama na kurdskom jeziku. Za provođenje tih poteza ipak je trebalo određeno vrijeme, što je kod nekih Kurda dovelo do pesimizma, no prvi koraci su ostvareni. Najvažniji Erdoğanov čin u otvaranju Turske Kurdim dogodio se 2005. u najvećem kurdskom gradu Dyarbakiru. Dočekan s veseljem i otvorenih ruku, Erdoğan je održao govor u kojem najavljuje velike promjene, inicijativu koja obuhvaća više demokracije, jamči zaštitu ljudskih prava i gospodarski oporavak jugoistoka. No sve te najave su bile usporene tromim birokratskim procesima. Usprkos tome, Erdoğan je ostavljao dojam čovjeka odlučnog da se njegove zamisli ostvare. „Tijekom 2005.-2006., vlada je promijenila vojni tim koji je vodio tajne pregovore sa zatvorenim Öcalanom i postavila tim iz MIT-a (civilna obavještajna agencija), u koji je imala više povjerenja. Erdoğan je zatim, nakon pobjede na parlamentarnim izborima 2007 – krenuo u izgradnju novog ustava čiji je nacrt uklonio elemente nacionalne diskriminacije. U ovim je izborima AKP znatno povećao potporu na jugoistoku gdje je dobio više od 50% glasova, a u samom Dyarbakiru sa 68 tisuća na izborima 2002., došao je na 190 tisuća 2007. godine.“ (Muharemi 2012: 267). Vlada je nastavila sa obećanjima o zaposlenju za kurdske stanovništvo, mogućnosti isticanja kulturne različitosti, a Erdoğan je postao prvi premijer koji je priznao greške države u tretmanu prema Kurdima. Kao što je rečeno, sva ta obećanja se nisu pomaknula s te razine. Razlozi su različiti: nedjelotvorna administrativna struktura, davanje prioriteta gospodarskom oporavku te kompromisi AKP dogovarani s opozicijskim strankama u borbi oko ostanka na vlasti. No vladajuća stranka nije prezala u svojim nastojanjima te formulira koncepte „Kurdske otvaranja“ i „Demokratske otvaranja“. Tako 2009. počinje emitiranje televizijskog kanala na kurdskom jeziku iako je zabranjeno prikazivanje osjetljivih sadržaja i kontroverznih tema. Također se i na jezičnim sveučilištima

omogućuje učenje kurdskog jezika i povijesti. „Borba za prava kurdske manjine sada se odigrava u političkoj, a ne vojnoj domeni. Ističe se želja za dvojezičnosti u obrazovanju, većim kulturnim pravima, potencijalnoj amnestiji za kurdske pobunjenike, povratku kurdskog nazivlja mjesta na jugoistoku, demokratskoj autonomiji na područjima s kurdskom većinom. Takve nastojanja predvodi Stranka mira i demokracije (BDP), najveća prokurdska stranka, generalno smatrana političkim krilom PKK.“ (Larabee i Tol, 2011: 148). Sukladno s navedenim, dolazi do smanjenja radikalizacije unutar kurdske zajednice i Radničke stranke Kurdistan. Razvijena je svijest o miru kao jedinom rješenju. Promotivši seriju događaja još od prvih oružanih napada 1984., lako je uvidjeti kako nasilje nije dovelo ni do kakvog napretka. U to vrijeme se i sve manje ističu zahtjevi Kurdske secesije osnivanjem nezavisnog Kurdistan, a sve više se govori o autonomiji unutar Turske. PKK iskazuje ublažavanje retorike važnim činom iz 2009. Tada Murat Karayilan, Öcalanova nasljednik na čelu stranke, poručuje kako oni žele mir. To uskoro potvrđuje i Öcalan preko svog odvjetnika, pozivajući na mirno rješenje sukoba. Demokratska inicijativa AKP-a i PKK suočila se s nazadovanjem aferom Wikileaks. Naime, „dokumenti koji su postali dostupni pokazuju da je SAD dostavljao obavještajne podatke – žive snimke s bespilotnih letjelica i satelitske snimke s nepristupačne iračko-turske granice – koji su omogućili vojne uspjehe protiv PKK.“ (Muharemi, 2012: 267). Sljedeći pokušaj pomirbe i pokazivanja volje za dogovorom smatrao se vrhuncem „Kurdskog otvaranja“. Kao najznačajnije ostvarenje tog koncepta do tada viđena je organizacija povratka 34 borca PKK izbjegla u Irak, kojima je dodijeljena neslužbena amnestija. Pod medijskim povećalom i snažnom javnom pozornosti, cijeli se postupak vladi obio o glavu. Povratnici se nisu vratili kao pokajnici za svoje grijeh, već kao ratni heroji na vojnoj paradi. Cjelokupni događaj je loše organiziran te se željeni učinak nije ostvario, već je naprotiv turska javnost, koja je na povratnike gledala kao teroriste, bila je bijesna na vlastitu vladu koja im je omogućila takav doček. Državni aparat se također osjećao poniženim i prevarenim. Uskoro dolazi do obrata u političkom kursu. Započinju dobro poznata uhićenja kurdskog stanovništva, aktivista i političara, koji su isticali prokurdske stavove. Usprkos tome, Öcalan iz ćelije ponovno poziva na pronalazak rješenja mirnim putem, uspostavljanje primirja i pozitivne atmosfere za suradnju, no ubrzo mu se smanjuje mogućnost kontakta s javnosti. Obnavljaju se sukobi, dolazi do novih terorističkih napada i obračuna s vojskom.

4.3. Nove borbe usprkos kratkotrajnom miru

U međuvremenu Erdoğan osvaja treću uzastopnu pobjedu na parlamentarnim izborima u lipnju 2011. Tada velik broj članova prokurdske parlamentarne Stranke mira i demokracije (BDP) biva uhićeno „pod optužbom da pripadaju terorističkoj organizaciji Unija kurdistanskih zajednica (KCK), Öcalanovoj zatvorskoj umotvorini koja zamišlja nejasnu piramidalnu strukturu zastupnika iz regija u kojima žive Kurdi; ona bi činila nekakvu skupštinu zastupnika iz svih tih područja neovisno o državnim granicama.“ (Muharemi, 2012: 269). Unatoč takvim potezima, Erdoğan u istom periodu ponovno najavljuje novi ustav u kojem će se istaknuti legitimni ciljevi kurdske zajednice. Tada bi bilo odbačeno „poimanje etničkog identiteta koje ne ostavlja prostor za etničke i vjerske razlike. Kurdi odbacuju etnocentričnu definiciju turskog građanstva i zahtjevaju uključivije razumijevanje koje prepoznaje kurdski identitet. (Larabee i Tol, 2011: 150). Novi ustav je i od velike važnosti za tursku vanjsku politiku, posebice iz perspektive europskih integracija. „Europski parlament zahtjeva zajamčena temeljna prava, prava manjina i kulturalna prava, koja su zanijekana važećim ustavom iz 1982., koji ne garantira zaštitu građanskih prava već kreira strukture njihova ograničenja i time štiti represivnu državu od njezinih podanika.“ (Kubilay, 2015: 5). Turska bi se tada pokazala kao jaka država sposobna riješiti unutarnje probleme, a isto tako ovladati zahtjevima Europske unije. Tako bi se izrazito prolongirani pristup toj međunarodnoj organizaciji svakako ubrzao. No novi ustav do danas nije donesen. Provedeno je nekoliko revizija i nadopuna, ali većina se bavila zadatcima ispunjavanja kriterija za pristup Europskoj uniji. Ni u jednoj reformi pitanje Kurda nije spomenuto. U međuvremenu militanti PKK nastavljaju s terorističkim djelovanjima. Provode se napadi na policijske postaje i vojne zgrade. Također se pod pokroviteljstvom stranke BDP organizira mnoštvo masovnih prosvjeda tijekom 2012., većinom u Dyarbakiru. Neredi i krvavi sukobi s policijom postaju uobičajen završetak manifestacija. Krajem 2012. Erdoğan najavljuje inicijativu nazvanu „Proces rješenja“. Započinje slijed pregovora s Abdullahom Öcalanom s ciljem zaustavljanja sve većeg broja sukoba i rješavanja problema Kurda. Kao posljedica razgovora, „25. travnja 2013., nakon Öcalanova pisma na kurdskom i turskom jeziku u kojem najavljuje završetak oružane borbe, snage PKK se povlače iz Turske u sjeverni Irak i time se označava prekid dugogodišnjeg sukoba.“ (Albayrak i Parkinson, 2013). Takav aranžman je naišao na podršku i turske i kurdske javnosti jer je primarno značio mir. Reforme su tek trebale doći. No u dijelu svijeta gdje je ideja mira nešto nedohvatljivo i teško održivo, ni ovaj nije potrajao dugo. U jeku nastanka i širenja Islamske države (ISIL – Islamska država Iraka i Levanta), Turska nije ostala nedirnuta. „U rujnu 2014. postrojbe Islamske države

zauzimaju grad Kobane na sjeveru Sirije. U tom gradu i njegovoj okolini živi najveći broj sirijskih Kurda, koji su tada prisiljeni napustiti svoje domove i postati izbjeglice tako stvarajući veliku migrantsku krizu.“ (Barrabi, 2014). Kao posljedica toga, u Turskoj izbija val prosvjeda kurdske manjine koja zahtijeva aktivaciju turskih vojnih snaga u borbi s ISIL-om. „Turska vlada se okrivljuje za nesreću sirijskih Kurda, te unatoč poticaju iz vrha PKK na mirni prosvjed, izbijaju sukobi s policijom i 37 ljudi gubi živote u krvavo okončanim demonstracijama.“ (Orcun Ersay, 2014). Tim događajem već klimave noge sporazuma iz 2013. počinju pucati. U međuvremenu se Turska priključuje međunarodnoj koaliciji predvođenoj SAD-om u borbi s ISIL-om. „Nakon bombardiranja kampa PKK od strane turskog zrakoplovstva, Radnička stranka Kurdistan se osvećuje ubijanjem dva pripadnika turske policije i napadima eksplozivnim napravama na policijske ustanove.“ (FoxNews.com, 2015). Povijesni dogovor o miru propada, a nasilje eskalira diljem zemlje. Nastavljaju se prosvjedi, represija od strane režima, a s druge strane teroristički akti od strane ponovno radikaliziranih militantata. Sve se to odvija paralelno s borbom obje sukobljene strane protiv Islamske države i rastućom nestabilnosti u regiji i sferi međunarodnih odnosa.

5. Kurdsko pitanje kao prijetnja nacionalnoj sigurnosti Turske

5.1. Turski sustav nacionalne sigurnosti

Spomenuto je kako je odgovor turskih vlasti na terorističko djelovanje PKK, koje je vrhunac doseglo sredinom devedesetih godina, bio formuliran u obliku vojnog rješenja. Takav koncept je podrazumijevao borbu s teroristima putem sukoba niskog intenziteta i vođenja takozvanog prljavog ratovanja. Sve većim približavanjem Europskoj uniji i ključnim ostvarenjem u obliku Öcalanova uhićenja, prethodno održavani diskurs sekuritizacije se odbacuje i postupno zamjenjuje alternativnim procesima desekuritizacije. Usprkos transformaciji pristupa, podržanoj političkim reformama nove vlade stranke AKP, inicirani regionalnim nestabilnostima i dugotrajnim postupcima provođenja napomenutih reformi, novi sukobi ponovno izbijaju. U prethodno opisanim procesima kreiranja moderne turske države jačanjem nacionalnog turskog identiteta, s istovremenim buđenjem nacionalne svijesti od strane kurdske manjine, može se vidjeti krucijalna uloga turskog sigurnosnog sustava u suzbijanju dugogodišnjeg kurdske ustanka. U modernoj povijesti Turske vojska odigrava važan zadatak očuvanja nacionalne stabilnosti i jedinstva. Institucija vojske se smatra jamstvom postojanja

same države. U skladu s time vojska, prema procjenama visokog časničkog vodstva, provodi državne udare 1960., 1971., i 1980. s ciljem uvođenja reda u tursko društvo. Nakon svakog puča, stabilizacijom države, došlo bi do povratka vlasti civilnim institucijama. Na formalnoj razini vojska ostvaruje svoj utjecaj kroz djelovanje Vijeća za nacionalnu sigurnost. „To ključno tijelo donosi odluke o pitanjima nacionalne sigurnosti, ali ima i veliku ulogu u provođenju nacionalnih politika i politikotvorstvu. Čine ga predsjednik Republike, članovi vlade i zapovjednici turskih oružanih snaga.“ (www.cidob.org, 2011). Nacionalna sigurnost se poima kao ključni činitelj u „ostvarenju opstanka stanovništva, zaštite teritorijalnog integriteta i očuvanja temeljnih čimbenika nacionalnog identiteta oblikovanog političkim, ekonomskim, društvenim i kulturnim faktorima.“ (www.mfa.gov.tr, 2016). Sukladno s trendovima globalizacije i svjetske povezanosti kao važan element sigurnosne politike Turske ističu se koncepti međunarodne sigurnosti i kolektivne obrane te suvremeni problemi poput asimetričnih prijetnji u obliku terorizma, organiziranog kriminala i sve važnijeg zbrinjavanja izbjeglica i tražitelja azila. Istaknuta uloga vojske u društvu i politici iz međunarodne perspektive ipak uzrokuje neodobravajuće poglede. U državi koja se nastoji prikazati kao moderna demokracija, nema mjesta za snažan i utjecajan sigurnosni „establishment“ koji nadzire društveno-političke procese. Otvorene kritike posebice dolaze iz Europske unije, koja približavanjem i odmicanjem već dugo nastoji uskladiti plesne korake s Turskom. Svjesna toga, ali i potaknuta smanjenjem terorističkih aktivnosti PKK u prvom desetljeću 21. stoljeća, Erdoğanova vlada pribjegava diskursu desekuritizacije. Pitanja koja su bila u nadležnosti vojnog autoriteta, prebacuju se u političku sferu djelovanja, no postupak smanjenja moći i utjecaja vojnog sektora nije nešto čime bi se vlast rado pozabavila. Smanjivanje uloge vojske značilo bi i gubitak potpore u javnosti koja je tradicionalno naučena na davanje povjerenja vojsci koja zauzvrat osigurava političke, ekonomske i društvene procese. Napredak je ipak ostvaren. Ukinuti su „Državni sigurnosni sudovi, formirani od vojne hunte 1982., koji su funkcionirali kao posebna vojna sudska tijela u sklopu kojih se bavilo protudržavnim zločinima i prekršajima protiv nacionalne sigurnosti. Također je 2002. ukinuto izvanredno stanje na jugoistoku zemlje proglašeno 1987. Najveći pomak se daje iščitati iz obrambeno vojnih troškova države kao postotka BDP-a. Razina troškova je smanjena sa 3.2% u periodu 1995.-1999., na 1.8% 2009. godine.“ (www.cidob.org, 2011).

5.2. Sekuritizacijski diskurs

Kurdski separatizam, početkom 21. stoljeća preoblikovan u ideju o konfederativnom odnosu unutar turskih granica koji se ostvaruje kroz djelovanje PKK, svakako se smatra jednim od najvećih sigurnosnih izazova s kojima je Turska suočena. Tijekom kulminacije obračunavanja s tom terorističkom organizacijom, sustav nacionalne sigurnosti Turske prolazio je kroz stalne prilagodbe. U skladu s dosad naznačenim, prije prvog terorističkog čina 1984. počinjenog od strane PKK, na problem Kurda se gledalo kroz političku prizmu. Nakon toga, potpomognuto tadašnjom promjenom ustava od strane vojne hunte i samim time pojačanim militarističkim mentalitetom političkih elita, pitanje Kurda se proglašava sigurnosnim problemom. „Označavanjem nečega sigurnosnim pitanjem, akter zahtijeva potrebu za korištenjem neuobičajenih metoda, izvanrednih mjera i drugih akcija koje prelaze granice normalnih političkih procedura. Tada je sigurnosnim akterima omogućeno koristiti izvanredne mjere. Promatranjem problema Kurda kao egzistencijalne prijetnje turskom teritorijalnom integritetu i nacionalnom jedinstvu, otvara se put uvođenju mjera poput izvanrednog stanja, ograničavanja temeljnih ljudskih prava i primjene sile.“ (Karakaya Polat, 2008: 77). Nedvojbeno jest da je PKK nakon prvih napada na turske sigurnosne instalacije, a posebice civile, zavrijedila predznak terorističkog pokreta, no predavanje cjelokupnog pitanja kurdske naroda u ruke moćnog sigurnosnog sektora pogrešno je jer je direktno vodilo pribjegavanju metodama koje su značile ugrožavanje ljudskih i građanskih prava. Pod izlikom izvanrednog stanja i ugroze nacionalnog integriteta, zatvarani su i mučeni brojni pojedinci nevezani za PKK. Nije se činilo razliku između terorista s jedne strane te studenata, intelektualaca i političara svjesnih kompleksnosti situacije, s druge. Potpuna sekuritizacija problema Kurda značila je jednaki tretman za sve. Važno je navesti kako „sekuritizacija nije samo proizvod sigurnosnog, u slučaju Turske bolje reći vojnog, sektora. Ona je proizvod diskurzivne prakse elita, medija, članova akademske zajednice. U Turskoj, civilna birokracija, određene organizacije građanskog društva, političke stranke i mediji djeluju kao svojevrsni sekuritizatori pitanja Kurda. Kako je njihovo djelovanje dio javnog diskursa, ostvaruju dodatnu političku podršku.“ (Karakaya Polat, 2008: 78). Javnosti takav koncept odgovara. Osjećaju se sigurnije znajući da vojska pazi na njih, a i gotovo ostvareni sporazum iz Sevresa iz 1920. godine ostaje vječna rana, ali i ostavština koja održava turski nacionalizam na viskoj razini. U velikom je dijelu društva ideja kurdske državnosti još uvijek nešto što ugrožava nacionalno jedinstvo.

5.3. Vojno rješenje kurdske problema

Sekuritizacija kurdskog problema znači i stalno adaptiranje sustava nacionalne sigurnosti metodama djelovanja glavnog protivnika PKK. Ta organizacija, sa operativnim središtem u planinama Iraka i Siriji, djeluje na već poznatim principima terorističkih pokreta: iznenadni napadi na vojnu i policijsku infrastrukturu, postavljanje eksplozivnih naprava u automobile, napadi na vladine zgrade i kućne rezidencije političara. No također su česti napadi na civile poput školskih profesora, predstavnika medija i odvjetnike. U obračunavanju s takvim, nekonvencionalnim prijetnjama, turski sigurnosni sustav poduzimao je dramatične korake kako bi bio u stanju uzvratiti s ciljem okončavanja sukoba. Tako je turska vojska posebno uvježbavana u metodama gerilskog ratovanja i sukobima niskog intenziteta. Razvijen je efikasan obavještajni sustav kojim bi se ušlo u trag potencijalnim pomagačima terorista iz raznih slojeva društva. Formuliranjem „vojnog rješenja“ u borbi s kurdskim separatistima za vrijeme premijerke Tansu Çiller, izrazito „sigurnosno orijentirani sekularni „establishment“, ulaže velike količine energije kako bi označio kurdski nacionalizam i islamističke izazove kao jedine izvore unutarnjih prijetnji nacionalnoj sigurnosti države.“ (Cizre, 2009: 3). Dana je sloboda vojnom sektoru za djelovanje po vlastitom nahođenju, dok su parlament i građansko društvo isključeni iz bavljenja pitanjem koje više nije u njihovoj nadležnosti. Davanje sigurnosnog karaktera kurdskom problemu odbacuje ikakvu mogućnost javne debate o uzrocima problema. Samim time nema mogućnosti za pronalaskom ikakvog drugog rješenja osim vojnog. Takva manipulacija sustavom može se interpretirati napadom na demokratske institucije i sama temeljna načela demokracije, no ono što situaciju čini posebice složenom jest nedostatak otpora i alternative. Dapače, institucije i pojedinci čiji autoritet biva pogažen su isti oni koji takve postupke omogućavaju. Oni koji se pozovu na nepravilnosti bivaju uhićeni i optuženi za pomaganje terorizmu i ugrožavanje državne sigurnosti. Vlade koje su se izmjenjivale na čelu Turske „tradicionalno podržavaju standardno vojno gledište na borbu protiv kurdskog terorizma kao na igru nulte sume. One prokurdske parlamentarne stranke koje zahtijevaju demokratsko rješenje poput Narodne demokratske stranke (HADEP) i njezine današnje nasljednice Stranke demokratskog društva (DTP), ne priznaju se od turskih vojnih i civilnih vlasti, čak ni kada se nađu u situacijama gdje je potrebno razmisliti, diskutirati i razmotriti zamršenost problema.“ (Cizre, 2008: 3). Valja naglasiti i posljedice vojnog rješenja konflikta s PKK. Nasilne metode obračunavanja s militantima, ali i onima na koje se sumnjalo da ih pomažu, sa sobom su donijele niz već spomenutih kršenja ljudskih prava. Zatvaranja bez naloga, upotrebe mučenja pri ispitivanjima, paljenje kurdskih sela kako bi se članovima PKK

oduzelo mjesto za utočište samo su neke u nizu metoda koje su sekuritizacijom kurdskog pitanja postale legalne i samorazumljive. Neporecivo je kako je PKK teroristička organizacija koja ugrožava nacionalnu sigurnost i čijem je nasilnom djelovanju potrebno stati na kraj. No isto se tako potrebno osvrnuti na većinom miroljubivo kurdsko stanovništvo, koje je oduzimanjem prava i zlostavljanjem natjerano na iseljavanje ili ostanak u svojim zapuštenim regijama na jugoistoku gdje jedinu utjehu pronalazi u radikalizaciji vlastitog nacionalnog sentimenta. Može se zaljučiti kako sekuritizacija cjelokupnog pitanja manjine, uključujući elemente rješive političkom diskusijom, neminovno propagira stanje nesigurnosti vlastitim mehanizmima borbe protiv istog.

5.4. Desekuritizacijski diskurs

Dolaskom na vlast Stranke pravde i razvoja (AKP) na čelu s Recepom Tayyplom Erdoğanom, trenutnim predsjednikom države i zadržavanjem iste do danas, u Turskoj se oblikuje atmosfera promjena i mogućnosti. Nova demokratski orijentirana vlast pokazuje spremnost i vještinu vraćanja nekih temeljnih državnih pitanja i problema na civilnu, političku razinu. Na prijelazu milenija, Turska ostvaruje zblizavanje s Europskom unijom, a važnost uhićenja Abdullaha Öcalana već je istaknuta. Navedeni faktori djeluju kao pozitivan katalizator promjena i demokratizacije cjelokupnog državnog sustava, u ovom slučaju važnih zbog procesa desekuritizacije kurdskog pitanja. Gospodarski uzlet Turske ostvaren pod novom vladom, podigao je razinu odlučnosti za unaprijeđivanjem i ostalih društveno-političkih polja. To je značilo veću razinu političkog pluralizma koji je vodio kompetitivnijim izborima i efikasnijem sustavu pravosuđa. Razdoblje ekonomskog oporavka i prosperiteta pozitivno je utjecalo na razvoj svijesti o kulturalnim i nacionalnim pravima manjina. No proces normalizacije odnosa s kurdskom manjinom bio je spor i ograničen. Nakon tolikog vremena promatranja kurdskog pitanja iz militarističke prizme, promjena perspektive, usprkos ambicioznoj Erdoğanovoj vladi, zahtijevala je duboke reforme unutar političkog i sigurnosnog sustava, ali i građanskog osjećaja. Multidimenzionalni proces desekuritizacije predstavljao je suočavanje s utjecajnom vojnom strukturom koja je djelovala kao država unutar države. Također je značio pomicanje kurdskog problema iz vojne sfere u političku. To je izrazito važno jer se time postiže mogućnost reinterpetacije problema. Naime, pitanje Kurda nipošto nije samo sigurnosno, kako ga se shvaćalo veći dio moderne povijesti. Ono je političko i kulturno te bi pristup sa takve točke gledišta možda ponudio konkretnija rješenja. Treba istaknuti kako „desekuritizacija ne

znači automatsko rješenje problema; ono što je važno je da se sam problem sada definira/uokviruje/shvaća/predstavlja kao političko pitanje. Proces desekuritizacije se događa kada nestaje percepcija prijetnje. Percepcija je važnija od prave prijetnje. Dekonstrukcija i rekonstrukcija identiteta pridonosi procesu desekuritizacije. Ona zahtijeva ne samo promjene državnog i političkog diskursa, prema nekad sekuritiziranom pitanju, već transformaciju dominantnog diskursa na socijalnoj razini.“ (Karakaya Polat, 2008: 79). Postupna promjena diskursa, uz ostvarenje navedenih prava u prvom desetljeću 21. stoljeća, najveći je nevojni pomak u rješavanju kurdskog pitanja. Pravo na učenje kurdskog jezika i emitiranje TV kanala na istom možda se čine kao maleni ustupci, ali su dovoljno značajni u ukazivanju da postoje mogućnosti izvan sigurnosne sfere djelovanja. Ovdje se ističe važnost interpretacije i percepcije prijetnji. Ako su one krive, dolazi do odabira pogrešnih mehanizama njihovog suzbijanja, a samim time prolongiranja situacije. Ukidanje dugogodišnjeg izvanrednog stanja, omogućavanje većih sloboda misli i izražavanja, dodatno su pojačali proces desekuritizacije. Ipak, postavlja se pitanje učinkovitosti te reforme. Vođene doktrinom nepregovaranja s teroristima, vlade nisu spremne na postupke koji bi mogli ugroziti nacionalnu sigurnost države i ustupke kojima bi izgubile ugled u javnosti. Nedostatak jamstva da će proces desekuritizacije dugoročno spriječiti terorizam, glavni je uzrok njegova sporog, ponekad nikakvog, provođenja. Međutim, kurdska situacija i na takvu dilemu daje odgovor. Kako je opisano, nakon prvih revizija zakona i dodjeljivanja nekih prava kurdske manjini od strane vlade AKP, uz još povremene sukobe niže razine, i Öcalan i njegov nasljednik na čelu PKK Karayilan proglašavaju prekid vatre i želju za mirom. Tek je katastrofalno organiziran povratak izbjeglih kurdskih militanata ponovno rasplamsao buktinju sukoba. Unatoč tome, može se vidjeti kako, barem u kurdskom slučaju, nasilje nije vođeno samo radi nasilja. Određene reforme i prava bile su dovoljne da ukažu na spremnost za postizanje mira, što je od strane PKK odmah prihvaćeno. Nažalost, kasniji nesretan slijed okolnosti uzrokovao je ponovno buđenje konflikta i uzdrmao pozitivne temelje ostvarene procesom desekuritizacije.

5.4.1. Smanjivanje utjecaja vojnog aparata

Shvatljivo je kako je krucijalan element procesa desekuritizacije kurdskog pitanja u Turskoj reforma moći vojnog sektora. Promjena sentimenta u odnosu na problem Kurda inherentno je značila i promjenu u odnosu prema snažnom vojnom aparatu u čijim je rukama do tada bilo rješavanje tematiziranog pitanja. Za odlučnog Erdoğan, koji nastoji ostvariti sve

zadane ambicije, reforma znači „promjenu domaće strukture prilika i mogućnosti jačanjem političkih elita vis-a-vis vojne birokracije.“ (Karakaya Polat, 2008: 80). Vrijeme vojske je prošlo iz perspektive nove vlasti koja nastoji demokratizirati državu, ojačati vlastitu moć i ubrzati procese europskih integracija. Tako vlada, nizom zakonskih promjena, potiče jačanje civilne orbite, parlamenta i građanskog društva. U nastojanjima za ostvarenjem velikih ideja, iskorištavanjem prilika, i suočavanjem sa unutarnjim problemima poput kurdskog, svojevrsan ustanak demokratskih civilnih krugova je nešto apsolutno potrebno. Nadalje, ograničavanje utjecaja vojnog aparata na razini sustava predstavlja prelazak sa „sigurnosno orijentiranih i vojno dominiranih rješenja na parlamentarne odluke, građanske inicijative i zamisli koje ispravljaju neravnotežu moći i autoriteta između civilnog i vojnog sektora.“ (Cizre, 2009: 4). Vojni mehanizmi rješavanja problema u bavljenju kurdskim problemom postaju suvišni. Vlast AKP, u skladu s procesima desekuritizacije, pribjegava političkim rješenjima putem izmjena zakona i dodijeljivanja određenih prava, stoga se na cjelokupno pitanje Kurda više ne smije gledati kao na prijetnju nacionalnoj sigurnosti.

5.4.2. Afera Ergenekon

Najveća prilika, ali i obveza za promjenama u vojno-političkom odnosu, pružila se izbijanjem afere Ergenekon. Naime, jačanjem demokratskih institucija i povećanjem transparentnosti započele su operacije raskrinkavanja tajnih planova i aktivnosti vojnih snaga. Tako je akcija Ergenekon započela istraživanja o skrivenim skladištima oružja i eksploziva te su otkriveni planovi o rušenju legalno izabrane vlade. Vojska je došla pod velik pritisak, a uslijedilo je sve više optužbi od strane civilne javnosti. „2009., parlament donosi zakon o nadležnosti civilnog pravosuđa nad oružanim snagama Republike Turske u krivičnim istragama“ (Muharemi, 2012: 259). To je bio prvi veliki korak u uspostavljanju kontrole nad vojnim aparatom. Zatim je uslijedila operacija Malj. To je bilo „kodno ime za navodni plan vojnog udara iz 2003., kada je, po optužbi, vojska htjela serijom provokacija i terorističkih napada stvoriti kaos, nakon kojega bi izvršila vojni udar.“ (Muharemi, 2012: 260). Došlo je do vala uhićenja i ostavki u potpunom vojnom vrhu te su 2011. operacije usmjerene na vojsku uspješno završile. Navedena afera je dodatno istaknula kolika je bila potreba za smanjenjem utjecaja vojnog aparata i birokracije na političke i društvene tokove u Turskoj. Također je dala pogled u dubinu zatvorenih veza između vojnih i političkih elita koje su djelovale iz sjene želeći ostvariti vlastitu viziju stabilne države i ravnoteže snaga između vodećih aktera. Jako

važna posljedica afere je bila je promjena viđenja vojske u očima naroda. Nekada idealizirana slika o vojniku kao nepotkupljivom zaštitniku države i građana, sada je viđena kao slika pohlepnog starog birokrata željnog moći. Govoreći o problematici Kurda, afera Ergenekon je ostavila značajan temelj razvijanju drugačijeg osjećaja pravde. Stavovi, ideje i rješenja nametani od strane vojnog sektora i bespogovorno prihvaćani od političkih elita i društvenih slojeva, promatrani su kao dio korupcijske i urotničke mreže i samim time proglašeni neprihvatljivim. Tek tada je otvorena mogućnost Erdoğanovom „Kurdskom“ i „Demokratskom otvaranju“, slobodnom od zapreka vojnog autoriteta i spremnom na ostvarivanje mirovnih inicijativa. Unatoč poljuljanoj slici o vojsci u javnosti, smanjenju njezinog utjecaja, vojni ugled u Turskoj još je uvijek na visokoj razini. Poseban razlog tomu su nedavni događaji koji potresaju regiju. Vojno obrazovanje je iznimno sveobuhvatno, pripadnost je elitistička te je očuvanje kemalističkog naslijeđa u budućnosti i dalje osigurano.

5.5. Ponovna sekuritizacija kurdskog pitanja

Promotrivši navedeno, procese sekuritizacije i desekuritizacije te njihove posljedice iz perspektive najnovijih odvijanja, može se donijeti zaključak kako je desekuritizacijski diskurs bio neuspješan. Erdoğanove reforme najavljene u sklopu njegovih programa „otvaranja“ nisu nikada u cijelosti provedene, što je dovelo do novih sukoba s PKK. S Öcalanom dogovoreni prekid oružane borbe iz 2013. i povlačenje PKK bili su kratkog vijeka i krvavi sukobi izbijaju sukladno s turbulencijama koje potresaju susjedstvo Turske. Čak se može primijetiti kako se onaj najraniji paket reformi i prava o slobodnom izražavanju misli i osjećaja vratio turskim vlastima na način da je omogućio kurdske populaciji okupljanja i prosvjede koji redovito završavaju tučnjavama s policijom te gubitcima života s obje strane. Dugo obećavani novi ustav koji bi jamčio ljudska i građanska prava te jednakost kurdske manjini zadržao se samo na riječima. Građanski rat u Siriji i borba protiv Islamske države potaknuli su Kurde u Turskoj i PKK na odbacivanje primirja i ispunili ih militantnim žarom. Vodeći razlog tome je solidarizacija sa kurdskim stavovništvom naseljenim u susjednim državama pogođenim navedenim sukobima. Samim time, pitanje Kurda ponovno biva sekuritizirano, kurdske ustanak vraća se na vrh prijetnji nacionalnoj sigurnosti Turske. Još jednom se pribjegava izvanrednim mjerama i posebnom sigurnosnom nadzoru kurdske stanovništva. Nadalje, rat protiv Islamske države biva iskorišten kao podloga za borbu s PKK. Prijetnju od globalnog značaja vješto se iskorištava za obračun sa vodećom unutarnjom prijetnjom. Ipak, pogrešno je zaključiti kako je

proces desekuritizacije bio neuspješan, iz više razloga. Primarno, tim procesom otvoreno je razdoblje kakvog-takvog primirja. Broj sukoba s PKK i terorističkih napada iste je smanjen. U određenim periodima prekida vatre ih nije ni bilo. Kurdsko stanovništvo je steklo određena prava, došlo je do inicijativa za većim otvaranjem i približavanjem te je ostvarena demokratizacija društva. Zatim, važni pomaci u smanjivanju utjecaja vojnog aparata ne bi bili mogući izvan desekuritizacijskih procesa. Otkrivanje afere oko planiranog državnog udara i suzbijanje mreže korumpiranih birokrata i političara bilo je dio desekuritizacijskih mjera te je pozitivno utjecalo na politički sustav Turske u cjelini. Neizbježno vezano za to, postignuto je prebacivanje pitanja Kurda iz sigurnosne perspektive u političku. To je značilo izrazito važnu reinterpretaciju kurdskog problema i dodijelilo mu identitet kulturnog i političkog, čime su otvorene nove mogućnosti njegovog rješavanja. I naposljetku, najvažniji razlog zašto se proces desekuritizacije ne smije smatrati neuspješnim, jer je dokazao da je rješenje kurdskog pitanja moguće postići. Ostvaren je izrazito pozitivan slijed događaja, od reformi AKP, priznavanja pogrešaka od strane Erdoğan, do komunikacije s Öcalanom i objave PKK o težnji za uspostavom mira. Inicijativom „Proces rješenja“ mir je i sklopljen. To je znak da to nije nešto nedohvatljivo zbog korumpiranosti jedne strane i radikaliziranosti druge. Dokazano je da srednji put postoji. No prevladavajuće okolnosti koje su utjecale na raspadanje ideje mira stvaraju kompleksan mozaik preklapajućih utjecaja. Nedovoljno demokratizirana vlada, tek osamostaljena od utjecaja sigurnosnog sektora, nespremno ulazi u rješenje procesa od političkih, kulturnih i sigurnosnih implikacija. Frustrirane i nestrpljive kurdske mase, kao glavne žrtve dugogodišnjeg sukoba, okreću se bilo kome tko nudi slamku spasa pa tako i radikalnim elementima. PKK je spremna na kompromis, ali jednako rezignirana sporošću birokracije i sumnjičavošću nakon godina borbi. Ističe se i nevoljkost vlasti u potencijalnoj suradnji s PKK koju smatra terorističkom organizacijom. Takav oblik pregovaranja značio bi slabljenje nacionalne sigurnosti i žrtvovanje nacionalnih interesa. Unutar turskog parlamenta prokurdske stranke poput Stranke mira i demokracije (BDP) koja od 2014. djeluje kao dio Narodne demokratske stranke (HDP), bivaju opstruirane u radu te se njihov glas ne čuje. U jeku novih sukoba, opozicijske stranke kao što su Republikanska narodna stranka (CHP) i Nacionalistička akcijska stranka (MHP), ističu izrazito nacionalističke stavove upozoravajući na opasnost kurdskog pokreta za nacionalnu sigurnost. U isto vrijeme, vojni aparat, smanjenog utjecaja, ne izbjegava istaknuti sigurnosnu prijetnju koju predstavlja kurdsko pitanje utječući na njegovu ponovnu sekuritizaciju. Treba napomenuti i nedovoljno uključivanje Zapada, posebice

Europske unije, u rješavanje problema koji direktno utječe na približavanje Turske kao potencijalne zemlje članice. Na kraju, regionalni činitelji, poput Sirijskog građanskog rata i širenja Islamske države, dolaze u najgorem trenutku kada se primirje vlade AKP i PKK tek trebalo etablirati i time stavljaju točku na i njegovom krahu.

6. Ciljevi i perspektive kurdskog pokreta

6.1. Zahtjevi i ambicije Kurda u Turskoj

Uvriježeno mišljenje u Turskoj od najranijeg buđenja kurdskog osjećaja nacionalnog identiteta i etničke posebnosti jest da su takve ambicije kurdskog naroda prijetnja nacionalnom jedinstvu, teritorijalnom integritetu, a kasnije i sigurnosti nacije. Potican od strane kemalistički nastrojenih vlasti koje su se izmjenjivale na čelu države i dominantnih vojnih struktura, sukob nacionalizama, kurdsog i turskog, duboko je ukorijenjen u društvu te je doveo do spominjanih previranja i oružanih sukoba. Razočarani neispunjenim obećanjima ugovora u Sevresu 1920. i postratovskom podjelom teritorija Otomanskog Carstva, Kurdi su ostali podijeljeni na teritoriju četiri države: Turske, Irana, Iraka i Sirije. Na taj je način nacionalno pitanje cijelog naroda razbijeno na lokalne probleme etničke manjine u tim državama. Svaka od zemalja se individualno bavi vlastitim problemom Kurda. Tako „Kurdi danas uživaju gotovo potpunu autonomiju u Sjevernom Iraku, izgrađujući državne institucije u sirijskoj regiji Rojavi i ostvarujući demokratsku samostalnost na području Iračkog i Sirijskog Kurdistan.“ (Kubilay, 2015: 7). Takva ostvarenja, posebice iračkih Kurda koji uživaju svoje predstavništvo u obliku Regionalne vlade Kurdistan (KRG), institucije putem koje ostvaruju federalnu vezu s iračkom vladom, dodatno motiviraju Kurde u Turskoj na ispunjenje vlastitih ambicija. Glavni cilj svih Kurda, ali i onaj koji je praktički neostvariv, jest osnivanje vlastite nacionalne države na teritoriju Kurdistan. U skladu s time, kurdska inteligencija razvija teoriju povijesnog prava prema kojoj oni, čiji je nacionalni identitet formiran na određenom teritoriju, na taj teritorij imaju posebno pravo. Prema tome, Kurdi „kao pred-politička etnička nacija, predstavljaju sebe kako kolektivne subjekte, kvalitativno različite od Turaka, Perzijanaca i Arapa. Smatraju se pravim „vlasnicima“ teritorija Kurdistan – nositeljima nacionalnog prava“ (Kubilay, 2015: 7). Nadalje, prokurdski teoretičari teritorijalnog prava se pozivaju na načelo samoodređenja američkog predsjednika Woodrowa Wilsona izneseno u njegovih „14 točaka“. Ono navodi kako svaka nacija treba živjeti u vlastitoj nacionalnoj državi. Problem s tom teorijom jest

činjenica da Kurdi u Turskoj nisu priznati kao nositelji izdvojenog nacionalnog identiteta, osim turskog, i kao takvi ne mogu dobiti nikakva posebna nacionalna prava. Zanimljiva je vizija Radničke stranke Kurdistana (PKK) o kurdsom nacionalnom pravu. PKK se u teoriji nacionalnosti i državnosti poziva na Lenjina tvrdeći kako „načelo samoodređenja proizlazi iz revolucionarnog poziva na oružje – mobilizacijske sile ispunjene antikolonijalističkim i antiglobalizacijskim sentimentom na svjetskoj razini.“ (Kubilay, 2015: 8). Jasno je da su takvi stavovi od strane PKK s vremenom ublaženi, posebice u periodu „Kurdskog otvaranja“ Erdoğanove vlade. Od tada se sve više govori o ostvarenju kulturnih i građanskih prava, a manje o grandioznim planovima koji uključuju separatizam i formiranje države. Na taj se način u očima političkog vrha može postići dojam da kurdski pokret nema namjeru ugrožavanja turskog nacionalnog identiteta, kojeg se svesrdno štiti. Ideja turske homogenosti je istaknuti faktor u održavanju mira. Tako se u Turskoj nacionalni identitet i nacionalna sigurnost dovode u blisku vezu. Prijetnja jednom proporcionalna je prijatniji drugom. Iz tog razloga pristup kurdsom pitanju, iz perspektive ostvarenja manjinskih prava, daje do znanja političkoj i društvenoj javnosti da nema namjeru postići ništa više od ostatka turskog društva. „Kada se zahtjevi bave kulturnim pravima, tada se etnički singularitet Kurda ističe kao objekt; kada se iznose materijalni zahtjevi, nastojanja za socijalnim napretkom i zakonskom zaštitom, diskurs se pomiče prema osiguranju jednakosti za sve građane Turske.“ (Cizre, 2009: 7). Promatrajući rješavanje kurdsog pitanja davanjem autonomije i ostvarenjem federalnog odnosa u susjednim zemljama, Kurdi u Turskoj, predstavljeni u parlamentu od Narodne demokratske stranke (HDP), ističu važnost ustavnih promjena kojima bi ostvarili prava jednaka turskom stanovništvu. Proširenje manjinskih prava bi značilo korak pri ostvarenju većih građanskih prava. Time bi kurdsko stanovništvo dobilo glas koji bi dosegao i političko vodstvo te utjecao na daljnje procese postizanja napretka. Selahattin Demirtas, jedan od čelnika stranke HDP, opisuje tursko-kurdski konflikt govoreći: „Gledajući kroz povijest, vidimo da su vođe kurdske pobune ili smaknuti, ili istrijebljeni, ili deportirani. Isti je slučaj vrijedio za vrijeme Otomanskog Carstva kao što je u vrijeme Republike; mi nemamo tradiciju modernih pregovora u ovoj zemlji.“ (Demirtas, 2015: 27). Iz tih riječi proizlazi zaključak kako je za rješavanje Kurdsog pitanja ključna daljnja i duboka demokratizacija Turske. Time ne bi došlo do samog priznavanja nacionalnog identiteta Kurda, već napretka cjelokupnog turskog društva, političkih praksi i institucija. Tek temeljitijim demokratizacijskim procesima, ponovnim otvaranjem

političkog vrha, donošenjem novog davno obećanog ustava, može se stvoriti učinkovita podloga za pregovore o miru i uspostavi aranžman po uzoru na Irački i Sirijski Kurdistan.

6.2. Povezanost kroz religiju

Sukob turskog i kurdskog nacionalizma obilježen je isticanjem međusobnih razlika, primarno homogenog turskog identiteta koji promatra ideju kurdske posebnosti kao prijetnju. Ideološki naoružana vrijednostima islamskog bratstva, AKP je nakon osvajanja vlasti otvorila pitanje: je li moguće ostvarenje povezanosti između turskog i kurdskog naroda utemeljeno na islamu, koje će dovesti do zanemarivanja etničkih raznolikosti. Povijest daje negativan odgovor na to pitanje. Do ujedinjenja na temelju islamske vjere nije nikada moglo doći jer obje strane u sukobu drugačije interpretiraju tu religiju. S kurdske se strane čak javljaju dva pristupa vjeri: onaj kurdskog naroda, i onaj članova PKK, ukorijenjen u etno-nacionalizmu s marksističkim temeljima. Time se stvara konfuzno shvaćanje vjere, koje onemogućava međusobo razumijevanje jer svaka strana ističe različite motivacije: „Islamistički Kurdi i sekularni kurdski etno-nacionalisti koriste ideje islama kako bi istaknuli različitost i nepravdu, dok se turski konzervativni krugovi referiraju na islam hvaljenjem jedinstvenosti i homogenosti. Po svemu sudeći, sukobljeni turski i kurdski nacionalisti instrumentaliziraju religiju da bi legitimizirali vlastite političke poruke i stavove.“ (Sarigil, Fazlioglu, 2013: 562). Na taj način i zajednička vjera biva kontaminirana sukobom, a mogla bi poslužiti kao podloga za dijalog i politički napredak. Motiv islamskog bratstva, na kojeg se nekad pozivala AKP, zanemaruje se u usporedbi s očuvanjem jedinstvenog identiteta nacije.

6.3. Radikalna demokracija Narodne demokratske stranke (HDP)

Izbijanjem novih sukoba turske vlasti i PKK djelovanje te organizacije se promatra kao glavna unutarnja ugroza nacionalne sigurnosti. Samim time, komunikacija s terorističkom organizacijom se odbacuje u uvjetima novih sukoba i sve učestalijih napada. Narodna demokratska stranka (HDP) ima funkciju veze između kurdskog naroda i državnog aparata. Jedan od ciljeva stranke u približavanju kurdskog pitanja parlamentu, iznesen od strane Selahattina Demirtasa, jednog od vođa stranke, jest koncept radikalne demokracije. Ta ideja podrazumijeva ustavnu promjenu i novu demokraciju koja bi bila „participativna i direktna, organizirana kroz radikalni demokratski sistem utemeljen na radu i otporu“ (Demirtas, 2015: 33). Na taj bi se način u Turskoj razvila svijest o teritorijalnom pluralizmu i manjinskim posebnostima. Zakoni i institucije bi bili preoblikovani na način da moraju priznati prava

etničkih manjina, pa čak i ona na teritorijalnu autonomiju. U slučaju da se zanemarivanje takvih prava nastavi, Demirtas tvrdi da bi kurdska manjinska nacija imala pravo na odvajanje. Zatim na primjeru Kosova navodi kako „široko priznanje unilateralnog pokušaja secesije može imati državotvorne posljedice, stoga zahtjev za unilateralnom secesijom nije ilegalan u okvirima međunarodnog prava.“ (Kubilay, 2015: 9). Takva opcija uistinu otvara mogućnost ostvarenju kurdske autonomije unutar turskih granica. Prema teoriji izbora, uvjet za nacionalnu autonomiju etničke nacije putem načela samoodređenja na određenom teritoriju neke države jest sposobnost te etničke nacije za obranom tog teritorija. Takav uvjet je primjenjiv i na secesionistička nastojanja. Prema tome, „ako je secesionistička etnička skupina sposobna osigurati adekvatnu zaštitu, država nije potrebna za taj zadatak, i nema pravo opirati se zahtjevu secesionističke skupine za samoodređenjem. Primjer toga su Regionalna vlada Kurdistanu u Iraku i sirijskoj Rojavi, gdje lokalna kurdska administrativna središta brane stanovništvo od terora Islamske države.“ (Kubilay, 2015: 9).

6.4. Međunarodno-pravni okvir

Govoreći o pitanjima secesije pojedine manjinske etničke skupine unutar nacionalne države, međunarodno pravo ostaje neutralno i neodređeno. Primjerice, Povelja Ujedinjenih naroda govori o „poštivanju načela ravnopravnosti i samoodređenja naroda“ (www.mvep.hr, 2016), a u isto vrijeme izričito štiti teritorijalni integritet postojećih nacionalnih država. Isto tako, Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima domorodačkih naroda iz 2007. godine u članku 3 navodi sljedeće: „Domorodački narodi imaju pravo na samoodređenje. Shodno tome sami određuju svoj politički status i slobodno ostvaruju vlastiti ekonomski, socijalni i kulturni razvoj.“ (www.un.org, 2008). No zaključak deklaracije člankom 46 stvara dojam kontradiktornosti naglašavajući kako odredbe deklaracije ne smiju dovesti do interpretacije kojom bi se pribjeglo djelovanjima koja bi „rascjepkala, razdvojila, u potpunosti ili dijelom, teritorijalni integritet ili političko jedinstvo suverenih i nezavisnih država.“ (www.un.org, 2008). Također se postavlja pitanje mogu li se Kurdi uopće shvatiti kao domorodačko stanovništvo Turske ili ih se treba smatrati etničkom manjinom. Nejasne odredbe međunarodnog prava i dokumenata frustriraju sve oblike manjina jer se prioritet uvijek stavlja na očuvanje suverenih država. Naposljetku, opcija ostvarenja autonomije Kurda ostaje samo na razini ambicije stranke HDP, jer uvjete za njeno ostvarenje mora omogućiti vlada AKP donošenjem novog ustava. Suočena s uzletom nacionalizma s obje strane, terorističkim

napadima PKK i ISIL-a, ratom u Siriji, migracijskom krizom te pritiscima međunarodnih aktera, turska vlada nema interesa provoditi reforme koje bi ju mogle politički oslabiti iznutra u vremenima kada mora pokazati najveću snagu i otpor.

7. Internacionalizacija kurdskog pitanja

7.1. Sirijski građanski rat i Islamska država

Turbulencije koje zahvaćaju Siriju zahvaćenu građanskim ratom od 2011. od velikih su posljedica za Tursku. Kako u obje države živi velik broj kurdskog stanovništva, od samih početaka nemira koji pogađaju Siriju, kod turskog čelnništva se razvija strah od prelijevanja takvog stanja i u njihovu zemlju. Kako je navedeno, tijekom 80ih i 90ih godina prethodnog stoljeća, vodstvo radikalne PKK, uključujući i Öcalana, dobivalo je sigurno utočište u Siriji i Iraku. Iz tog razloga odnosi Turske i Sirije tih vremena nisu bili previše srdačni. No nakon što Sirija, pod pritiskom Turske i Izraela, protjeruje Öcalana i ovaj naposljetku biva uhićen, odnosi između dviju država počinju cvjetati. U sljedećem desetljeću, „Sirija i Turska postaju partneri, jača prekogranična trgovina i investicije te nova politika ne zahtijevanja vize pri prelasku granice omogućuje građanima obiju zemalja prelaska u skladu s osobnim potrebama.“ (Balci, 2012). Izbijanjem sukoba građana i vladinih snaga, podjelom društva, prijateljstvo sa Sirijom postao je problem koji se odražava i na Tursku. Otpor sirijskog predsjednika Bashara al-Assada demokratskim reformama za kojima je stanovništvo, zaneseno Arapskim proljećem, žudilo, uvjerio je prozapadno orijentiranu Tursku, sa vlastitim problemom demokratskog deficita, kako je logičan potez podržati pobunjeničku stranu. Ankara kao svoj glavni cilj u rješavanju sirijskog konflikta ističe „etabliranje vlade u Damasku koja bi osigurala političku i socijalnu stabilnost u Siriji, a samim time i širom regije, u isto vrijeme održavajući dobre odnose s Turskom“ (Balci, 2012). No važno je istaknuti i interes Turske o kojem se ne govori u javnim deklaracijama, a to je pitanje Kurda. Kako sirijski Kurdi 2013. na sjeveru države ostvaruju regionalnu i kulturnu autonomiju, turska vlada strahuje da bi se kurdsko stanovništvo unutar njezine države moglo ponijeti za sličnim zahtjevima. Još veća prijetnja za Tursku dolazi u vidu separatističke PKK sa utočištem u Siriji, koja se povezuje sa tamošnjim Kurdima, bliskim Assadovu režimu. To nameće potrebu za dodatnim oprezom u Turskoj, koja ne želi dodatno antagonizirati sirijske Kurde i navesti ih na širenje nemira u susjedstvo. Prijetnjom i širenjem Islamske države na teritorije bliskoistočnih država, Turska se uključuje u borbu protiv te tvorevine zračnim i

artiljerijskim napadima na pograničnom području sa Sirijom. U istoj borbi protiv džihadističke skupine na terenu sudjeluju i Peshmerge – kurdski borci autonomne pokrajine Iračkog Kurdistanu te Narodne zaštitničke jedinice (YPG) – pretežno kurdske postrojbe autonomne pokrajine Sirijskog Kurdistanu, Rojave. Oni djeluju primarno na području sjevera Sirije sa središtem u gradu Kobaneu, centru autonomne pokrajine Rojave. Usprkos istom cilju, borba protiv ISIL-a demonstrirala je kako je problem Kurda ispred svakog drugog nacionalnog i nadnacionalnog interesa Turske. Naime, „Turska je prvo zabranila prolaz naoružanim Kurdima, koji su željeli pomoći tamošnjem ugroženom stanovništvu, preko granice u Rojavu.“ (Kubilay, 2015: 6). Turska je zatim okrivljena za usporavanje dotoka oružja i zračne podrške od strane Zapada za vrijeme šestomjesečne opsade grada Kobanea. Ta kriza se može promatrati kao „primjer turske dileme u adresiranju kurdskog pitanja. Dok je Turska mirno stajala, Kurdi u Siriji su se suočavali sa krvavom kampanjom Islamske države. Stoga kritičari optužuju Ankaru za nepreuzimanje odgovornosti u pomaganju Sjedinjenim Američkim Državama i saveznicima u borbi s ISIL-om. Iako je Turska spasila stotine tisuća kurdskih civila izbjeglih iz Kobanea u Tursku te im i dalje nastavlja pružati sklonište i zaštitu, kritike navode kako ona ne radi dovoljno u smislu vojne pomoći, te se sumnja u njezine prave motive.“ (Kubilay, 2015: 6). U takvoj situaciji kurdsko pitanje sve više dobiva međunarodni značaj u smislu da ometa efikasnu borbu s Islamskom državom i razrješenje građanskog rata u Siriji. Turska, suočena sa pritiscima Zapada, usprkos ključnoj ulozi u suzbijanju migrantske krize, ne smije računati da će to biti opravdanje nedovoljnoj pomoći stanovništvu sjeverne Sirije, iz koje potječe vrhunac migrantskog vala. Niz terorističkih napada Islamske države sa sve katastrofalnijim posljedicama turska vlada mora shvatiti kao poticaj za promjenom pristupa prema kojoj bi se prioritet stavio na uništavanje te globalne prijetnje.

7.2. Turska i SAD

Ulaskom Turske u NATO savez 1952. godine ta država ostvaruje „snažno strateško savezništvo sa Sjedinjenim Američkim Državama, koje se unatoč usponima i padovima, zadržalo do danas.“ (Heper, 2004: 12). Iako je uvidjeti važnost turskog geostrateškog položaja na raskrižju nekoliko regija iz perspektive SAD-a, posebice u hladnoratovskim okvirima kada je mogla poslužiti kao ključni oslonac na području Sredozemlja i Bliskog istoka u blokovskoj podjeli. Između dviju država su potpisani brojni bilateralni sporazumi primarno vojnog karaktera, ali i oni koji su podrazumijevali gospodarsku pomoć zemlji šticenici.

Izbijanjem Prvog Zaljevskog rata Turska odobrava SAD-u korištenje vlastitih zračnih baza, no ovaj rat ostavlja teške posljedice za Tursku. Dolazi do širenja „ pobune PKK na jugoistoku zemlje, odnosi sa Sirijom i Iranom dodatno su se zakomplicirali. Veliki val izbjeglica iz Iraka, uglavnom Kurda, žrtava brutalne odmazde Saddama Husseina, koji je protiv civilnog stanovništva upotrijebio čak i bojne otrove, pojavio se na turskoj granici“ (Muharemi, 2012: 233). Usprkos tome, strateški partneri ostaju ujedinjeni. Američka invazija na Irak 2003. predstavlja prekretnicu u smislu da ostavlja posljedice koje utječu na Tursku unutarnju i vanjsku politiku do danas. Turska je bila protiv iračkog režima, ali se nije slagala s mogućim cjepljanjem države u kojoj je velika kurdska manjina, koju je SAD poticao na ustanak. Porazom Saddama Husseina, otvorena je prilika iračkim Kurdima za ostvarenje autonomije u odnosu na Bagdad i time se ostvarilo ono čega se Turska bojala. Svako novo oslobađanje i buđenje nacionalnog osjećaja Kurda diljem zemalja nad kojima se rasprostire Kurdistan, znači dodatni poticaj već razbuktalom sentimentu turskih Kurda, samim time i povećanu prijetnju turskom identitetu i nacionalnoj sigurnosti. Jačanje Kurda u Iraku omogućilo je i veću prisutnost članova PKK na tom području što je 2007. dovelo do „zatezanja odnosa Turske i SAD-a. Ankara tvrdi da SAD kao okupirajuća snaga preuzima odgovornost nad eliminiranjem prisutnosti PKK označene terorističkom organizacijom i od SAD-a. Ovi nerado uznemiruju iračke Kurde i fragilnu stabilnost sjevernog Iraka što dovodi do serije napada PKK iz zasjeda na turske vojne jedinice.“ (Barkey, 2009: 9). Može se vidjeti kako je najveći izvor problema za Tursku u odnosu prema SAD-u irački dio Kurdistanu. Kako je navedeno, Kurdi su u Iraku ostvarili svoju autonomnu regiju, što znači veliko razočaranje za Tursku, ali ne dovodi do zahlađenja odnosa s dugogodišnjim ključnim partnerom. Turskoj je potrebno snažno savezništvo s SAD-om, koje se ostvaruje u obliku lobiranja u odnosima s Europskom unijom, sigurnosnim i antiterorističkim aranžmanima, jačanju njezine prisutnosti u regiji te utjecaju na Kurde u susjednim državama poput Iraka. Tamošnje kurdsko stanovništvo bi potencijalno moglo, ponukano inicijativom SAD-a prije nego Turske, utjecati na demobilizaciju radikalne PKK. S druge strane, ni SAD-u nije u interesu otuđenje od Turske. Njezina uloga NATO članice sposobne za pružanje logističke potpore i infrastrukture u borbi protiv terorizma i Islamske države čini je veoma korisnim partnerom. Nadalje, „raspoređivanje na svoje ozemlje NATO-ovog raketnog sustava za obranu je bila vrlo važna odluka, posebice u ozračju straha da Turska ne odlazi na istok. Zatim serija iznešenih stavova oko Arapskog proljeća i potpore promjenama u Egiptu, Libiji te, zaključno, aktivno uključivanje u rušenje režima u Siriji, dali su

posebno mjesto Turskoj u američkoj vanjskoj politici.“ (Muharemi, 2012: 239). Vidljivo je da su stavovi SAD-a, vezani uz Tursku, primarno vanjskopolitički. U rješavanju Kurdskog pitanja ipak je potreban drugačiji pristup te, koliko god krut i zatvoren bio politički sustav Turske pod vladom AKP, na SAD-u je, kao ključnom vanjskopolitičkom partneru, da utječe na unutarnjepolitičko stanje. Usprkos važnosti očuvanja interesa koji bi mogli biti ugroženi zadiranjem u nacionalnu politiku, zanemarivanjem problema koji desetljećima mori Tursku, ne može se od nje stvoriti produženu ruku koja bi efikasno osiguravala stabilnost regije. Princip zajedničkog interesa u obrani od terorizma mora biti pojačan principima ostvarenja prava manjina. Do sada SAD nije intenzivirao takve pristupe, već tek na neizravan način pokušava ostvariti napredak, potičući procese zbilžavanja Turske s Europskom unijom, koji bi značili ustavne reforme, demokratizaciju i povećanje ljudskih prava. Prema tome, dok se ne ostvari veća aktivnost SAD-a na unutarnjem planu saveznice, „pitanje Kurda će se nastaviti izvoziti u Europu, koja od njega neće moći pobjeći.“ (Barkey, 2009: 27).

7.3. Kurdsko pitanje iz perspektive turske integracije u Europsku uniju

Zahtjev za članstvom u tadašnjoj Europskoj zajednici Turska podnosi 1987., ali on biva odbijen. Već tada se mogla uvidjeti temeljna razlika u bazi odnosa s Europskom zajednicom u suprotnosti sa SAD-om. „Naime, dok je za SAD problem sigurnosti ostao prioritetan, Europska je zajednica na prvo mjesto stavljala zaštitu ljudskih prava. Konkretnije kazano, nedostatak rješenja kurdskog pitanja uvjetovao je reakciju Europske zajednice.“ (Biagini, 2012: 169). Tijekom sljedećeg desetljeća značajniji pomaci nisu ostvareni, unatoč naporima svih turskih vlada. EU je bila previše zabrinuta zbog nasilnih i neprimjerenih mjera provedenih od turskog sigurnosnog sektora u obračunima s PKK koji su se prelijevali na kurdsko stanovništvo. Drugi razlog za skeptičnost prema Turskoj bio je njezin sukob s Grčkom oko ciparskog problema. Tek 1999., Helsinškim summitom, Turskoj biva odobren status kandidatkinje za članstvo. Glavnim razlozima za to smatraju se „značajno lobiranje SAD-a i činjenica da su na vlasti u brojnim zemljama EU bile socijaldemokratske vlade s afirmativnom multikulturalnom politikom.“ (Muharemi, 2012: 208). Za Tursku, dodatno ohrabrenu uhićenjem Abdullaha Öcalana, pristup Europskoj uniji je značio „započinjanje procesa ponekad kontroverznih reformi, iznošenje „prljavog rublja“ pred europsku javnost, implementaciju serije mjera, od zakona o zaštiti okoliša do većih prava manjina i transparentnosti nad vladinim djelovanjima – sve to uz veliki ekonomski i politički trošak.“ (Finkel, 2012: 90). Dolaskom na vlast Erdoğana i

njegove Stranke pravde i razvoja (AKP) posvećene integraciji, provode se brojne već navedene reforme s ciljem demokratizacije i jačanja ljudskih prava te postupnog rješavanja pitanja Kurda. Ohrabrena pozitivnim pomacima, Unija 2005. otvara pregovore o punopravnom članstvu. Tada započinje saga ispunjavanja pristupnih poglavlja, koja obilježena usponima i padovima traje do danas. Važan utjecaj na pregovore ostavlja Njemačka. Osim što je dom velikom broju iseljenih Turaka i najveći turski trgovinski partner, isto tako je i zemlja „koja je zbog svoje povijesti ponajviše u Europi osjetljiva na pitanja ljudskih prava i političkih sloboda. Sukladno tome pridaje puno pozornosti problemu Kurda, a opet među više od tri milijuna Turaka u Njemačkoj dobar dio je kurdskog etničkog podrijetla. S druge strane ta država, kao čvrsti NATO saveznik, opskrbljuje Tursku vojnom opremom, i svaki put kada se pokreće neka akcija protiv kurdskih terorista u Turskoj, a posebno ako je akcija izvan državnih granica Turske, u Njemačkoj počinje oštra rasprava o tome kako se oprema koju je ona dala ili prodala upotrebljava.“ (Muahremi, 2012: 212). Vlada AKP uvijek spremno navodi pristup Europskoj uniji kao jedan od glavnih vanjskopolitičkih ciljeva. Turskoj je potreban viši standard i gospodarski napredak koji se nada postići članstvom. No isticati želje i suočiti se s uvjetima pristupa, dvije su različite stvari. Više je puta navedeno kako su inicijativa „Demokratskog otvaranja“ i povećanje ljudskih prava propali novim sukobima s PKK. Sukobi u Siriji i borba s Islamskom državom radikalizirali su nestrpljivo kurdsko stanovništvo. Na njihov nemir turska vlada odgovara primjenjujući metode koje su neprihvatljive Europskoj uniji. Nove turbulencije usporile su, ako ne i potpuno poništile, svaku mogućnost trenutnog povećanja transparentnosti i demokratičnosti. Usprkos zastoju u provođenju potrebnih reformi, primarno onih koje se tiču ljudskih prava, Europska unija ne bi trebala odustati od potencijalne zemlje članice jer jedino inzistiranjem na provođenjem tih reformi može doći do potrebnih promjena. Zato su stavovi poput onih predsjednika Europske komisije Jean Claudea Junckera i predsjednika Europskog parlamenta Martina Schulza kako „Turska neće ući u EU za vrijeme njihova čelništva navedenim institucijama“ (Sarmadi, 2014) kontraproduktivni jer stvaraju atmosferu bezvoljnosti i zasićenosti Europskom unijom u Turskoj. „Srdžba i gubitak interesa pojačan „odbacivačkom“ retorikom Europske unije, koja se već duže vrijeme koristi u govorima o Turskoj, je djelomično odgovorna za porast ksenofobije i konzervativno-nacionalističkih instikata vlade AKP.“ (Cizre, 2009: 10). Razvija se osjećaj zanemarivanja i isticanja razlike „mi“ i „oni“, ne samo u državnom aparatu, već i u turskom društvu koje više od desetljeća prati procese približavanja i udaljavanja. U svjetlu najnovijih događaja u obliku masovnih priljeva

izbjeglica sa područja Bliskog istoka i nebrojenih terorističkih napada kojih je Turska bila žrtva, Unija ubrzava pregovore. U „studenom 2015., vodstvo Europske unije obećalo je Turskoj financijsku podršku, re-energizaciju pregovora i skoro uvođenje mogućnosti putovanja unutar europske Schengenske zone bez vize, ako ova zauzvrat zadrži navalu izbjeglica u Turskoj i spriječi njihov daljnji put k Europi.“ (Guarascio i Emmot, 2015). Nadalje, nakon samoubilačkog terorističkog napada u lipnju 2016. na Istanbulskom aerodromu, taj dogovor je još jednom potvrđen te je „najavljeno produbljenje veza s Turskom i vođenje njezine demokracije u smjeru ispunjenja poglavlja integracijskih pregovora.“ (Maguire, 2016). Nesumnjivo je da unatoč krizi ljudskih prava u Turskoj, nemirima kurdskog stanovništva, jalovoj demokraciji, Bruxelles mora pokazati veću podršku i spremnost na mentorstvo u primjenjivanju demokratskih načela i ustavne reforme u svakom trenutku, ne samo kada uvidi potrebu i korist od strane Turske. U isto vrijeme je na turskoj vladi i Erdođanu da „prestanu igrati dvostruku igru i koristiti Europsku uniju samo onda kada im treba za jačanje vlastite moći“ (Jović, 2016: 365). Također moraju promijeniti svoje stavove prema manjinskom kurdskom stanovništvu i time dokazati da je Turska spremna postati članicom EU kao što i svesrdno ponavlja.

8. Zaključak

Mogućnost rješavanja pitanja Kurda u Turskoj, na temelju iznesenog, ostaje vrlo udaljena. Promotrivši ključne vanjske i unutarnje činitelje koji utječu na društveno-političku stvarnost Turske, može se uvidjeti održavanje nepovoljnog položaja za kurdsku manjinu iz različitih perspektiva. Primarno se mora istaknuti djelovanje Radničke stranke Kurdistan, koja usprkos povremenim i kratkotrajnim prekidima vatre nastavlja s provođenjem terorističkih činova. Štoviše, snažnim utjecajem ostvaruje radikalizaciju i onog miroljubivog, većinskog dijela stanovništva koje se ne libi pribjegavati demonstracijama i naslinim protestima. Nakon neuspješnih mirovnih inicijativa vlade Stranke pravde i razvoja, novim sukobima se odbacuje opcija pregovora te se kurdski problem ponovno vraća u sigurnosnu sferu. Potez opravdan s pogledom na terorizam PKK, koji uistinu jest glavni unutarnji izazov nacionalnoj sigurnosti. Međutim, svakako neopravdan kada se shvati da je kurdsko pitanje prvotno političkog i kulturnog karaktera. Odbačeni diskurs desekuritizacije, stavivši naglasak na tu perspektivu, doprinio je ostvarenju najvećih pomaka u rješavanju pitanja u obliku Erdođanovih, puno spominjanih koncepata „otvaranja“. Reinterpretacijom problema, suočavanjem sa vlastitim

identitetom, dokazano je da je u tom kratkom periodu ostvarenje mira bilo moguće. Ponovnom sekuritizacijom cjelokupnog pitanja Kurda zanemaruju se druga rješenja izuzev vojno-sigurnosnih. Nadalje, transformacija ciljeva Kurda, od vlastite nacionalne države na teritoriju Kurdistanu, do autonomije unutar Turske na federalnim temeljima po uzoru na iračke i sirijske Kurde, daje do znanja da postoji spremnost na kompromis, koji podrazumijeva zajednički život. No takva opcija, u okolnostima sirijskog građanskog rata i prijetnje Islamske države, turskom političkom vrhu predstavlja samo još jednu u nizu prijetnji nacionalnoj jedinstvenosti i teritorijalnom integritetu. U jeku sve učestalijih terorističkih napada ISIL-a, turska vlast odbacuje svaku mogućnost spuštanja garda i otvaranja prostora novim prijetnjama. Jezik sigurnosti je postao vodeći u Turskoj. Govoreći o velikom savezniku SAD-u, ne može se istaknuti uloga kakva bi se očekivala. SAD, ne želeći izgubiti važnog saveznika, svoj utjecaj vrši primarno u vanjskopolitičkim pitanjima, a kada se govori o unutarnjim problemima režima, prebacuje odgovornost na Europsku uniju. Naposljetku, Europska unija, i sama nesigurna želi li doista vidjeti Tursku za istim stolom, šalje konfuzne poruke koje usporavaju svaku integracijsku inicijativu. No baš bi se ta organizacija mogla pokazati ključnom u ostvarenju pomaka koji bi vodili rješenju kurdskog pitanja. Naime, na pokazivanje konzistentne želje i otvorenosti za turskim članstvom od strane Unije, Turska bi morala odgovoriti ispunjavanjem kriterija koji podrazumijevaju veća ljudska prava, demokratizaciju političkog sustava i dugo obećavanu ustavnu promjenu koja bi Kurdima jamčila manjinska prava i priznavanje posebnog identiteta. Kada bi takve inicijative zamijenile kompromise nastale spletom okolnosti koji ne utječu na unutarnje stanje, bili bi ostvareni važni temelji za unaprijeđivanjem položaja Kurda i cjelokupnog turskog društva. Prema svemu navedenom, potvrđuje se teza kako će se pitanje Kurda s obzirom na vanjske i unutarnje čimbenike i dalje smatrati izazovom za nacionalnu sigurnost te da kratkoročno, prema prevladavajućim okolnostima, ne postoji perspektiva za rješavanjem statusa Kurda. Isticanjem presudnih faktora u oblikovanju turske politike prema Kurdima, opisivanjem vanjskih te unutarnjih okolnosti, prikazivanjem inicijativa postojeće vlasti unutar uzburkanog mora međusobno ispreplićućih čimbenika, važno je napomenuti da izviru nade i mogućnosti, ali koje smisao dobivaju tek dugoročno. Prijeko potrebna ustavna reforma, demokratizacija i povećanje transparentnosti, prema opisanim okolnostima, sa izuzetkom potencijalnih inicijativa Europske unije, za sada ostaju zvijezde vodilje na još dalekom, a već toliko trnovitom putu rješavanja kurdskog pitanja.

POPIS LITERATURE

KNJIGE:

Babić, Stjepan i Mogaš, Milan (2010) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga

Barkey, Henry J. (2009) *Preventing Conflict Over Kurdistan*. Washington DC: Carnegie Endowment For International Peace

Biagini, Antonello (2012) *Povijest moderne Turske*. Zagreb: Srednja Europa

Finkel, Andrew (2012) *Turkey: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press

Jović, Dejan (2016) *Turska*. U: Kasapović, Mirjana (ur) *Bliski istok*. (str. 353-373) Zagreb: Fakultet političkih znanosti

Michalowski, Bernhard (1991) *Hot Point The Kurds – a People fighting for Survival: Background, History, Analysis*. München: Wilhelm Heyne Verlag

Muharemi, Amir (2012) *Turska: uvod u povijest, unutarnju i vanjsku politiku*. Zagreb: Novi Liber

Ogata, Sadako (2005) *The Turbulent Decade*. New York i London: W. W. Norton & Company

Tatalović, Siniša (2003) *Etnički sukobi i europska sigurnost*. Zagreb: Politička kultura

ČLANCI:

Albayrak, Ayla i Parkinson, Joe (2013) Kurdish Group to Pull Armed Units from Turkey. *The Wall Street Journal* 25. travanj
<http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324743704578444630691252760>
Pristupljeno 20. lipnja 2016.

Balci, Bayram (2012) Turkey's Relations With the Syrian Opposition. *Assyrian International News Agency* 1-3. <http://www.aina.org/news/20120413161404.pdf> Pristupljeno 29. lipnja 2016.

Barrabi, Thomas (2014) Turkey's Parliament Approves Military Action Against ISIS In Syria, Iraq. *International Business Times* 10. veljače <http://www.ibtimes.com/turkeys-parliament-approves-military-action-against-isis-syria-iraq-1698537> Pristupljeno 20. lipnja 2016.

Berkiker-Atiyas, Nimet (1997) The Kurdish Conflict in Turkey: Issues, Parties and Prospects. *Security Dialogue* 28(4): 439-452.

Cizre, Umit (2009) The Emergence of the Government's Perspective on the Kurdish Issue. *Insight Turkey* 11(4): 1-12.

Demirtas, Selahattin (2015) The Middle East, the Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy. *Turkish Policy Quarterly* 27-33. <http://www.turkishpolicy.com/article/725/the-middle-east-the-kurdish-peace-process-in-turkey-and-radical-democracy-winter-2015> Pristupljeno 24. lipnja 2016.

Dziegel, Leszek (1994) The Kurds Today: Between Local, Regional and National Identity. *Uniwersytet Jagiellonski Katedra etnologii* 6: 105-117.

Guarascio, Francesco i Emmot, Robin (2015) Declaring 'new beginning,' EU and Turkey seal migrant deal. *Reuters* 30.studenj <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-turkey-idUSKBN0TI00520151130#BFUgzR5RIKXZF4zl.97> Pristupljeno 1. srpnja 2016.

Haddad, Simon (2001) The Kurds in Turkey: Context and Current Status. *Migracijske i etničke teme* 17(1-2): 87-102.

Heper, Metin (2004) Turkey „Between East and West“. *Institute of European Studies eScholarship University of California* <http://escholarship.org/uc/item/7vg0d9tk> Pristupljeno 23. lipnja 2016.

Kubilay, Arin (2015) Turkey and the Kurds – From War to Reconciliation?. *Berkeley Center for Right-Wing Studies eScholarship University of California* <http://escholarship.org/uc/item/3229m63b?query=kubilay> Pristupljeno 22. lipnja 2016.

Larabee, Stephen i Tol, Gonul (2011) Turkey's Kurdish Challenge. *Survival* 53(4): 143-152.

Maguire, Patrick (2016) Now the EU wants to 'DEEPEN' its ties with Turkey as it seeks 'true union' after Brexit. *Express* 30. lipanj <http://www.express.co.uk/news/world/684748/EU-to->

DEEPEN-ties-with-Turkey-as-it-seeks-true-union-after-Brexit-erdogan Pristupljeno 1. srpnja 2016.

Orcun Ersay, Sami (2014) Anatomy of 'Protests against the invasion of Kobani'. *Daily Sabah* 18. listopada <http://www.dailysabah.com/opinion/2014/10/18/anatomy-of-protests-against-the-invasion-of-kobani> Pristupljeno 20. lipnja 2016.

Polat, Rabia Karakaya (2008) a) The Kurdish Issue: Can the AK Party Escape Securitization?. *Insight Turkey* 10(3): 75-86.

Polat, Rabia Karakaya (2008) b) The AKP and the Kurdish Issue: What Went Wrong?. *SETA Policy Brief* 14: 1-6.

Sarigil, Zeki i Fazlioglu, Omer (2013) Religion and ethno-nationalism: Turkey's Kurdish issue. *Nations and Nationalism* 19(3): 551-571.

Sarmadi, Dario (2014) Juncker and Schulz say 'no' to Turkey in last TV duel. *EurActiv.com* <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/juncker-and-schulz-say-no-to-turkey-in-last-tv-duel/> Pristupljeno 1. srpnja 2016.

Van Bruinessen, Martin (2003) The Kurds in movement: issues, organization, mobilization. *On the Waterfront, Newsletter of the Friends of the International Institute for Social History* 8: 10-12.

INTERNET:

CIDOB Barcelona Centre for International Affairs (2011) Defence and Security Policy of the Turkish Republic. http://www.cidob.org/en/content/download/30264/359449/file/241-248_ANEXO_POLITICA+DEFENSA+DE+TURQUIA_ANG.pdf Pristupljeno 21. lipnja 2016.

FoxNews.com (2015) Turkish jets target Kurds in Iraq, Islamic State militants in Syria. 25. srpanj <http://www.foxnews.com/world/2015/07/25/turkish-jets-target-kurds-in-iraq-islamic-state-militants-in-syria.html> Pristupljeno 20. lipnja 2016.

MVEP (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova) (2016) Povelja Ujedinjenih Naroda. http://www.mvep.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/ugovori/povelja_un_hr.pdf Pristupljeno 23. lipnja 2016.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (2016) Turkey's Perspectives and Policies on Security Issues. http://www.mfa.gov.tr/i_-turkey_s-security-perspective_-historical-and-conceptual-background_-turkey_s-contributions.en.mfa Pristupljeno 21. lipnja 2016.

UN (United Nations) (2008) United Nations Declaration on the Rights on Indigenous Peoples. http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf Pristupljeno 23. lipnja 2016.

SAŽETAK

Rad se bavi prikazom položaja kurdske manjine u Turskoj te nastoji istražiti mogućnosti rješenja kurdskog pitanja s obzirom na okolnosti, unutarnje i vanjske, kroz koje je Turska prolazila i koje danas oblikuju političku situaciju te države. Cilj je procijeniti perspektivu za rješavanjem kurdskog problema s obzirom na interpretaciju istog od strane turskih vlasti kao vodećeg izazova za nacionalnu sigurnost. Nadalje, navođenjem i analizom faktora koji se pokazuju ključnim u oblikovanju politike vlasti prema Kurdima, rad opisuje status kurdskog pitanja kao ugroze turskog identiteta i sigurnosti. Isto tako, nastoji pokazati potencijale za drugačijim pristupom tematiziranom problemu. Promotivši sve činitelje, njihova preklapanja, pozitivne i negativne učinke, u konačnici se ispostavlja kako trenutno ne postoji perspektiva za boljim položajem Kurda u Turskoj, na koje će se i dalje gledati kao na vodeću prijetnju unutarnjoj sigurnosti države. Razlozi tome zaključku su slabosti turskog političkog sustava u obliku nedostatka demokratskih vrijednosti, terorističke prijetnje PKK i Islamske države, regionalnih sukoba i nedostatka pozitivnog utjecaja iz međunarodne sfere. Prema svemu navedenom, mogućnost rješenja pitanja Kurda ostaje neostvarena.

KLJUČNE RIJEČI

Kurdi, Turska, nacionalizam, terorizam, Erdoğan, Öcalan, nacionalna sigurnost, ljudska prava, demokracija

SUMMARY

This paper presents the condition of Kurdish minority in Turkey and attempts to explore the possibilities of finding solution to the Kurdish question regarding the circumstances, internal and external, through which Turkey went through and which mold the political situation in that country today. The goal is to estimate a perspective for finding a solution to the Kurdish issue considering the interpretation of the same from Turkish government as a leading national security challenge. Furthermore, through listing and analysis of key factors in shaping government's policy towards the Kurds, this paper describes the status of Kurdish issue as a threat to Turkish identity and security. Also, it attempts to manifest potentials for a different approach to the question at hand. By bringing forward all factors, their overlapping, positive and negative impacts, the final turnout is that there is no immediate perspective for a better status of Kurds in Turkey, whom will still be observed as a leading internal security threat. Reasoning for such conclusion lies within the weaknesses of Turkish political system that lacks in democratic values, terrorist threats of the PKK and Islamic State, regional conflicts and the shortage of positive influence from international sphere. According to everything that is brought up, the possibility of solution to the Kurdish issue remains unrealized.

KEY WORDS

Kurds, Turkey, nationalism, terrorism, Erdoğan, Öcalan, national security, human rights, democracy